

VII. HAÇLI SEFERİ VE MEMLÛK DEVLETİ'NİN KURULUŞU

Kâzım UZUN*

Öz

Memlûk Devleti'nin kuruluşu, daha önce oluşmaya başlayan bazı şartların neticesinde mümkün olmuştur. Eyyübîlerin hâkimiyet sürecinde gelişen bu şartlar bir grup olarak memlûklerin tedrici bir şekilde gücü ele almaları ve daha sonraki gelişmeler sayesinde Eyyübî Devleti'ni nihayete erdirerek Memlûk Devleti'ni kurmalarına zemin hazırlamıştır. VII. Haçlı Seferi kapsamında yaşanan bazı gelişmeler bu kuruluş sürecinde nihai adımlardan birini veya kırılma noktasını teşkil etmiştir. Bu çalışmada, Memlûk Devleti'nin kuruluş sürecine odaklanılmış olup VII. Haçlı Seferinin ilgili süreçteki etkinliği incelenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Eyyübîler, VII. Haçlı Seferi, Memlûkler, Mansûra Savaşı, Memlûk Devleti*

Abstract

The Seventh Crusade and the Establishment of the Mamluk State

The establishment of the Mamluk State is realized as a result of some conditions that had started to occur before. These conditions, developed during the Ayyubid domination process, paved the way for the Mamluks as a group to gradually take power and to establish the Mamluk State by putting an end to the Ayyubid State thanks to the subsequent developments. Some developments within the scope of the Seventh Crusade constituted one of the final steps or breaking point in the establishment process. In this study, the establishment process of the Mamluk State is focused on and the effectiveness of the Seventh Crusade in the relevant process is tried to be examined.

Keywords: *Ayyubids, Seventh Crusade, Mamluks, The Battle of Mansurah, Mamluk State*

Memlûklerin orduda görevlendirilmek üzere Ortadoğu coğrafyasına getirilmeleri, daha önceki tarihlerde de örnekleri olmakla beraber, yoğun olarak ilk Abbâsî yüzyılının ikinci yarısında gerçekleşmiş ve takip eden yüzyıllarda bu uygulama artarak devam etmiştir. Sayılarının tedricen artması ve ordu içerisinde etkili pozisyonlara gelmelerine

* Dr., Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Bornova/İzmir.
E-posta: kazim.uzun@ege.edu.tr. ORCID: 0000-0003-0302-5863
(Makale Gönderim Tarihi: 02.08.2020 - Makale Kabul Tarihi: 14.10.2020)

paralel olarak bu askerler Bağdat'taki hilafet merkezini tahakküm altına alacak ve daha sonra da Mısır'daki Tolunoğulları ve İhşîdiler örneklerinde olduğu üzere, müstakil devletler kuracak kadar güçlenebilmişlerdir¹. Bu ilk örneklere rağmen, memlûklerin iktidarı ele alarak Memlûk Devleti gibi çok daha büyük ve kurumsallaşmış bir yapı tesis edip bunu yaklaşık üç asra yakın bir süre idame ettirmeleri kuvvetle muhtemel, gerçekleşene kadar öngörülebilmemiş bir husus da olmamıştır.

Memlûk Devleti'nin kuruluşu tabii olarak birtakım şartlara bağlı şekilde gelişmiş bir süreç meselesidir ve özellikle bazı Eyyübî idarecilerinin takip ettiği politikalar neticesinde oluşmuş bir zeminde gerçekleşme fırsatı bulmuştur. Bu bağlamda Eyyübî ordusunun zaman içerisinde değişen ve dönüşen yapısı önem arz etmektedir. Malum olduğu üzere, Fatımilerin ardından Selahaddin Eyyübî ordudaki özellikle Sudanlı, Ermeni ve Bedevî unsurları tasfiye etmiş ve bunların yerine “*Şam'dan gelen Türkler ve diğer gruplardan meydana gelen Nureddin'in ordusunu*” koymuştu². Bununla birlikte, Selahaddin'in ordusu, onun akrabalarının da dâhil olduğu heterojen bir yapı arz ediyor ve ordunun tertibi ikta sistemine dayanıyordu. Selahaddin'in kendisi tabii olarak iktaların dağılımına karar veren kişi olduğundan, bu durum ikta sahibi emîr veya komutanların (dolayısıyla bunlara bağlı askerlerin) bizzat ona bağlılığını mümkün kılan sebeplerin başında gelmekteydi. A. Levanoni'ye göre ise ordunun mezkûr heterojen yapısı askerî unsurun Selahaddin'e sadakatine katkı sağlarken, bu yapıyı oluşturan gruplar arasında takip ettiği denge siyaseti gerek onun zamanında gerekse ondan sonraki süreçte sistemin başarısını ve devamlılığını mümkün kıldı³. Ayrıca, Sultan Selahaddin döneminde merkezin güçlü oluşu sayesinde, sonraki süreçte müstakil birer siyasî teşekkül olmaya meyledecek hanedan mensuplarının yönetimindeki melikliklerin baskılanması ve devletin tek bir merkezden yönetilen bütünlüklü bir yapı olarak kalmasında işlerlik gösterdi. Bir diğer ifadeyle, merkezî hükümetin güçlü olduğu dönemlerde yerel birimlerin başında bulunan hanedan mensuplarının ayrılıkçı hareketlere kalkışması kendi pozisyonlarını tehlikeye atmaktan başka bir netice üretmeyecek beyhude bir çabaydı.

Sultan Selahaddin'in ardından hanedan mensupları arasındaki taht mücadeleleri süregelen bir hal aldı. Dönemin siyasî ve içtimaî yapısı mevcut pozisyonlarını korumak veya güçlendirmek isteyen yöneticilerin memlûk edinmelerine uygun ve aşınaydı⁴. Bu mücadelecî ortamda güçlerini tahkim etmek isteyen idareciler memlûklerini olabildiğince arttırma yoluna gitti. Zaten olağan bir uygulama olan memlûk edinme noktasındaki artan isteklilik var olan memlûk sayısının tedricî biçimde çoğalması ve buna paralel olarak da onların güçlenmesine imkân sunan zemini teşkil etti⁵.

Henüz saltanat makamına gelmeden önce dahi memlûk edinme noktasında son derece istekli olan Eyyübî meliklerinden birisi Necmeddin Eyyüb idi. Saltanatı öncesindeki faaliyetlerine bakılırsa, o güçlü ve kalabalık memlûk birliklerine sahip

¹ Kanat 2007, s.1217-18.

² Şeşen 1987, s.234-35.

³ Levanoni 1990, s.122.

⁴ Koprman 1987, s. 439.

⁵ Koprman 1987, s.437-38; Çetin 2007, s.45-53; Yiğit 2018, s.440.

VII. Haçlı Seferi ve Memlûk Devleti'nin Kuruluşu

olmanın önemini oldukça iyi bir şekilde kavramıştı ve henüz babasının saltanat günlerinde bu yönde adımlar atmaya başlamıştı. Öyle ki, babası el-Melikü'l-Kâmil Muhammed (1218-1238) saltanat makamına geldikten bir süre sonra Dımaşk hâkimi olan yeğeni Melik Selahaddin Davud üzerine sefere çıkarken oğlu Necmeddin Eyyüb'u Mısır'da naibi olarak bıraktı⁶. Ancak sefer esnasında, Sultan'ın küçük oğlu el-Melikü'l-Âdil'in annesi olan eşi ona bir haberci göndermek suretiyle Sultan'ı endişeye sevk etti. Haberde kendi yerine naip olarak bıraktığı oğlu Necmeddin'in taht için istekli olduğu ve çoktan bin tane memlûk satın aldığı bildiriliyordu⁷. Kısa süre sonra Mısır'a döndüğüne bakılırsa Sultan haberlere inanmıştı. Mısır'a varışının ardından Necmeddin Eyyüb'un memlûklerini dağıtmakla kalmayan el-Melikü'l-Kâmil onu veliahtlıktan azlederek diğer oğlu el-Melikü'l-Âdil'i yeni veliaht olarak atadı ve Necmeddin'i de el-Cezîre'ye göndermek suretiyle merkezden uzaklaştırdı. Babası Necmeddin Eyyüb'u Âmid ve Hısnıkeyfâ naibi olarak atamıştı, ancak o burada da faaliyetlerine devam ederek bir takım askerî başarılar elde etmeyi bildi ve merkezin onayıyla hâkimiyet sahasını genişletti. Nihayet merkeze karşı takip ettiği akıllıca siyasetin de etkisiyle *tüm Şark*'ın hâkimi olmayı başardı⁸.

Necmeddin Eyyüb bir yandan da memlûk edinmek suretiyle asker sayısını arttırmaya çalışıyor ve bu anlamda karşısına çıkan fırsatları değerlendiriyordu. Örneğin Yassı Çimen Savaşı'nın ardından el-Cezîre bölgesinde yağma ve talan faaliyetlerinde bulunan on beş bin kadar Harezmlî askerî himayesi altına almış ve ordusuna katmıştı⁹.

1238 yılında el-Melikü'l-Kâmil Muhammed'in ölümünün ardından yaşananlar, anlaşıldığı kadarıyla Necmeddin Eyyüb'un iktidarı sırasında vereceği birtakım kararların şekillenmesinde etkili olacaktı. Zira bu karmaşık ve zor süreçte Necmeddin Eyyüb bir takım çıkar veya zorlamalar karşısında taraf değiştirenlere şahit olduğu gibi, her koşul altında yanında olanları da tanıma imkânı buldu. Babasının ölümüyle kendi saltanatına kadar geçen iki yıllık süre zarfında yaşanan bu mücadeleler sırasında bir ara zayıf düşmesinin ardından emîr ve askerlerinden önemli bir kısmı onu terk etti¹⁰. Bu sırada yalnızca emîrlerinden bazıları, cariyesi Şeceruddür ve yaklaşık yüz kadar memlûku Necmeddin Eyyüb'a sadık kaldı ve ondan ayrılmadı¹¹. Bir ara Necmeddin Eyyüb'u destekleyen Kerek hâkimi Melik Selahaddin Davud¹² ise 1239 yılında onu tutuklayıp Kerek'e götürdü ve bir süre burada hapis tuttu.

Sürekli olarak kurulan ve bozulan ittifakların ardından, Necmeddin Eyyüb Kerek hâkimi Melik Selahaddin Davud ile anlaşarak ve ayrıca Kamiliyye ve Eşrefiyye memlûklerinin de kendisini desteklemeleri sayesinde 1240 yılının Haziran'ında Mısır

⁶ İbn Vâsıl (tarihsiz), 4, s.225-26.

⁷ İbnü'l-Amîd (1955-1957), s.148.

⁸ İbn Vâsıl (tarihsiz), 5, s.134; İbnü'd-Devâdârî 1972, 7, s.309, 316.

⁹ İbnü'l-Amîd (1955-1957), s.149.

¹⁰ Levanoni 1990, s.123.

¹¹ İbnü'l-Amîd (1955-1957), s.150; en-Nuveyrî 2004, 29, s.171; Necmeddin Eyyüb'un Kerek'e götürülme ve burada tutulması Sıbt İbnü'l-Cevzî tarafından biraz daha farklı şekilde anlatılmaktadır. Bakınız, Sıbt İbnü'l-Cevzî 2013, s.324-25; ayrıca bakınız, Şeşen 2007, s.179-80.

¹² 1227-1229 yıllarında Dımaşk ve 1229-1247 yıllarında Kerek hâkimi olan Eyyübî meliki.

tahtına oturmayı başardı. Öyle anlaşılıyor ki, geçirdiği bu zor süreç yapması gereken ilk işe dair ona bir fikir vermişti. Yeni sultan derhal vaktiyle rakip melikler destekleyen veya bu noktada temayülleri bulunduğu şüphelendiği emir ve memlûkleri tasfiyeye başladı. İbnü'd-Devâdârî “*ordudaki Kürt, Harezmlî ve diğer bazı askerlerin ihanetinin*” Türk memlûklerin artışına sebep olduğunu açık bir şekilde ifade eder¹³. Yine günümüz araştırmacılarından David Ayalon Necmeddin Eyyüb’un rakip Eyyübî meliklerinden birine karşı giriştiği mücadelede emrindeki Kürt askerlerin onu terk etmelerinin Sultan’ın onları azlederek gücünü daha çok (Kıpçak) memlûklere dayandırmasına sebep teşkil ettiğine vurgu yapmaktadır¹⁴. Bununla birlikte, es-Sâlih Necmeddin Eyyüb sadakatlerinden şüphe ettiği bazı Türk emir ve askerleri de tutuklamaktan veya sürgün etmekten geri kalmamıştır¹⁵.

Tasfiye sürecinin ardından, Sultan Necmeddin Eyyüb doğrudan kendisine bağlı ve her koşulda ona sadık olacağını düşündüğü yeni memlûk birlikleri teşkil etmek için kolları sıvadı. İbn Vâsıl, “*o kadar çok Türk memlûk satın alıyordu ki, Sultan’ın gücü her geçen gün daha da artıyordu*”¹⁶ derken, İbnü'd-Devâdârî “*ondan önce hiçbir sultanın bu kadar memlûk satın almadığı*”na dikkat çekiyor¹⁷ ve İbn İyas da “*Kahire’nin artık onlara [memlûklere] dar geldiğini*” ifade ediyordu¹⁸. Artan memlûk sayısı kısa süre içinde Kahire’deki hayatı olumsuz etkilemeye başladı ve bir çözüm olarak Sultan, Nil nehrindeki Ravda adasını adeta memlûklerin yetiştirileceği bir üs olarak düzenleyerek onları buraya yerleştirdi¹⁹.

Sultan es-Sâlih Necmeddin Eyyüb ordusunun çoğunu Türk memlûklerden oluşacak şekilde dönüştürmekle²⁰ iktifa etmedi. Ordudaki etkili pozisyonlara onları getirmesinin yanı sıra iktaların onların eline geçmesi ve bu şekilde kalması için gereken adımları da attı²¹. İbnü'd-Devâdârî, Sultan, “*memlûklerinden birisi öldüğü zaman, şayet onun bir oğlu varsa, babasının iktasını ona veriyordu, ancak memlûkun bir oğlu yoksa onun iktasını huşdaşına veriyordu*”²² ve el-Makrîzî de “*emirlerden birini tutukladığında onun gelirini kendi memlûklerinden birine veriyor ve onun rütbesini yükseltiyordu, böylece onlara güven ve itimadından dolayı emirlerin çoğu onun memlûklerinden mürekkep hale geldi*”²³ derken mevcut durumu çok iyi bir şekilde tasvir ederler. Anlaşıldığı kadarıyla Sultan itimat ettiği memlûklerini ekonomik açıdan da desteklemek suretiyle onların durumlarını, dolayısıyla bir anlamda kendi iktidarını her açıdan tahkim etmeye devam ediyordu.

¹³ İbnü'd-Devâdârî 1972, 7, s.370.

¹⁴ Ayalon 1977, s.23; Ayalon 1980, s.328.

¹⁵ en-Nuveyrî 2004, 29, s.179-80; Tomar 1996, s.23.

¹⁶ İbn Vâsıl (tarihsiz), 5, s.275.

¹⁷ İbnü'd-Devâdârî 1972, 7, s.370.

¹⁸ İbn İyas 2010, 1/1, s.269; İbn Vasîf Şah 2004, s.101-102.

¹⁹ Sıbt İbnü'l-Cevzî 2013, 22, s.374; el-Makrîzî 1936, 1/2, s.301; ayrıca bakınız, el-Makrîzî 1998, 3, s.321-27.

²⁰ İbnü'd-Devâdârî, 1972, 7, s.370.

²¹ Levanoni 1990, s.125.

²² İbnü'd-Devâdârî 1972, 7, s.370-71.

²³ el-Makrîzî 1936, 1/2, s.300.

VII. Haçlı Seferi ve Memlûk Devleti'nin Kuruluşu

Eyyübî sultanının, daha önceki işleyişe mugayir şekilde uygulamaya koyduğu mezkûr yeni kaidelerin belli bir noktada alışılâgelenin dışında bir netice üretmesi kaçınılmaz hale gelecekti ki, nitekim öyle de oldu. Memlûk sisteminin işleyiş tarzı dolayısıyla memlûklerin çok yakın ve sıkı bir ilişki içerisinde olmaları aralarında sıkı uhuvvet bağlarının kurulmasına zemin hazırlıyordu. Bunun üzerine önemli pozisyonların ve iktâ gelirlerinin Türk memlûklerin elinde toplanması onların diğer gruplar üzerinde hâkim bir güç olarak sıyrılmasına uzayan yolun taşlarını döşedi. Ortaya çıkan bu durum İslâm ordularının genelde tek bir etnik unsura dayanmayan ve geleneksel heterojen yapısının bozulduğu anlamına geliyordu²⁴. Nihayet Necmeddin Eyyüb devlet içerisindeki tüm askerî gücün Memlûklerin elinde toplanmasına imkân tanımak suretiyle Eyyübî ordusundaki çeşitli etnik gruplar arasında ortak şekilde dağılan güç dengesini kırmış oldu²⁵. Sistemin bu şekilde yeniden tertip edilme ve işletilmesi mezkûr grubun çok uzun olmayan bir süreç sonunda tabii olarak hâkim unsur haline gelme sonucunu üretti.

Sultan es-Sâlih Necmeddin Eyyüb'un merkezî bir yönetim tesis etme gayreti onun iktidarının genel bir karakteristiği olarak ön plana çıkmaktadır. Selçuklu ve Zengî yönetim modellerine benzer şekilde, Eyyübî Devleti'nin de, merkezdeki (Eyyübîler için Mısır) sultanı üst bir otorite olarak tanıyan hanedan üyesi melikler tarafından idare edilmesi Eyyübî sultanının sürekli olarak bir isyan ihtimaliyle karşı karşıya bulunduğu gerçeğine işaret ediyordu. Kaldı ki, saltanatından önce bu gerçekle yüzleşen ve oldukça çetrefil bir mücadele veren Necmeddin Eyyüb, bu tarz bir ihtimalin yeniden gerçeğe dönüşme riskini göze almak istemiyordu. Saltanatının ilk yıllarında ülkenin bazı doğu bölgelerindeki nüfuzunun zayıf olmasına rağmen, takip eden yıllarda o, bu durumu da değiştirmeyi bildi. Nihayet 1244 yılında Sultan Necmeddin Eyyüb Harezmlilerle desteklediği ordusuyla birlikte Gazze'de, Dımaşk hâkimi el-Melikü's-Salih İmadüddin, Kerek hâkimi en-Nâsır, Hıms hâkimi el-Mansur İbrahim ve kendisine karşı bunlarla anlaşmış olan Frenklerin müşterek ordusunu yenerek Kudüs'ü ve bir yıl sonra da Dımaşk'ı ele geçirmeyi başardı²⁶. Ancak daha önceki uygulamalara mugayir olarak buraya Eyyübî hanedanına mensup birini değil, aksine tahta herhangi bir hak talep edemeyeceğinden ve kendisine olan bağlılığından emin bulunduğu veziri Muineddin b. Şeyhuşşûyüh'u naib olarak atadı. Muineddin'in kısa süre sonra hastalanarak vefat etmesinin ardından ise yine hanedandan olmayan Emîr Hüsameddin b. Ebî Ali'yi Dımaşk'ın yöneticiliğine getirdi²⁷. Keza Suriye, Filistin ve Ürdün coğrafyasında fethettiği²⁸ yerlere doğrudan kendine bağlı naipler atamaya devam ederek²⁹ merkezî bir idare tesis etme politikasını sürdürdü. Dımaşk'ın fethiyle şehrin hâkimi el-Melikü's-Salih İmadüddin'i etkisiz kılmasının ardından, tahtı kendisinden aldığı kardeşi Melik (II.) Âdil'i 1246 yılında boğdurmak suretiyle Eyyübî tarihindeki tek siyasî cinayeti de

²⁴ Humphreys 1977, s.304.

²⁵ Levanoni 1990, s.125.

²⁶ Sıbt İbnü'l-Cevzî 2013, 22, s.381-82; İbnü'l-Amîd (1955-1957), s.155; Ebû'l-Fidâ 1977, 2, s.276-79; Demirkent 2004, s.208; Şeşen 2007, s.199-202; Lotan 2012, s.54-60.

²⁷ İbnü'l-Amîd (1955-1957), s.156; Ebû'l-Fidâ 1977, 2, s.281.

²⁸ Bu gelişmelerle ilgili olarak bakınız, Tomar 1996, s.31-40.

²⁹ Levanoni 1990, s.127-28.

işlemiş oldu³⁰.

Tahtta geçen her yılın ardından es-Salih iktidarını biraz daha güçlendiriyordu ve bu sırada dayandığı temel güç, sadakatinden emin olduğu memlûkleri idi. Memlûklerin ordu içerisinde bu denli güçlenmeleri, diğer tüm gruplardan daha baskın ve ana unsuru teşkil eder hale gelmeleri, bizzat Sultan es-Sâlih'in kendisi için de fiilî bir tehlike boyutuna ulaşması zor ancak imkânsız olmayan potansiyel bir risk arz etmekle beraber, onun iktidarını mümkün kılan ve devamlılığını garanti altına alan temel dayanaktı. Ancak bu durumun aynı şekilde devam edebilmesi için memlûklerin üstadlarına³¹ gösterdiklerine benzer düzeyde bir bağlılığı bir sonraki sultana da göstermeleri gerekirdi ki, o aşamada bundan hiç kimse emin olamazdı³². Malum olduğu üzere, memlûklerin esas bağlılığı kendilerini satın alan ve eğitimlerinin ardından onları azat eden kişiye yönelikti ve Memlûk Devleti tarihi boyunca emîrlerin kendi memlûk grubunu oluşturma gayretleri de bu saikle alakalıydı. Nihayet es-Salih'in ardından oğlu Turanşah'ın memlûkler üzerinde bir türlü hâkimiyet kuramayışı bu bağlamda dikkate değerdir.

Es-Sâlih Necmeddin Eyyûb'un askerî mücadeleleri yalnızca kendi iktidarına karşı muhalefet eden hanedan mensuplarıyla sınırlı değildi. Değindiği üzere, vaktiyle bir anlaşmayla Frenklere bırakılan Kudüs'ün tekrar geri alınması ve Dimaşk'ın ele geçirilmesi ona büyük bir prestij sağlamıştı, ancak Kudüs'ün ardından askerlerini yine Frenklerin elinde olan Askalan üzerine göndermişse de uzun süren muhasaralar henüz bir netice vermemişti. Nihayet beklenen haber 1247 yılında önce Taberiyye ve birkaç ay sonra da Askalan'dan geldi. Bu iki kalenin Frenklerden geri alınmasıyla Necmeddin Eyyûb Mısır'ın ardından Suriye'de de hâkimiyetini büyük oranda tesis etmiş oldu³³. Bu sırada gerçekleşmiş ve kaydedilmesi gereken hadiselerden biri de itaat altında tutulması hep zor olan ve fakat artık yararından ziyade zararı dokunan³⁴ Harezmlilerin yenilgiye uğratılmak suretiyle saf dışı bırakılmaları oldu³⁵.

Buraya kadar ele aldığımız süreç evvela Sultan es-Sâlih Necmeddin Eyyûb'un kendi iktidarını Mısır ve Suriye'de, neredeyse rakipsiz ölçüde tesis ve teşhir ettiğini, bir diğer ifadeyle merkezin her anlamda üstün ve muktedir olduğunu ortaya koymaktadır. Bununla birlikte, es-Sâlih Necmeddin Eyyûb'un tedricî bir uygulamayla memlûklerini ordusunun ve dolayısıyla da iktidarının dayandığı temel unsur haline getirmesi bir diğer önemli netice olarak dikkat çekmektedir. Bunların dışında, itaatsiz grupların bastırılması ve Sultan'ın, kendi memlûklerinin elindeki hem askerî hem ekonomik gücü süregelen bir hale getirecek tedbirler alması, onların [Türk memlûkler] dışında bir grubun temayüz etmesine imkân vermeyecek bir işleyişin artık devreye sokulduğu anlamını taşımaktadır. Ele alınan süreç ve ortaya çıkan bu neticeleri akılda tutarak ilgili dönemdeki bir diğer

³⁰ İbnü'l-Amîd (1955-1957), s.157; Ebû'l-Fidâ 1977, 2, s.282; ayrıca bakınız, Şeşen 1995, s.23.

³¹ Mu'tik veya Üstâd hakkında bakınız, Ayalon 1989, s.238.

³² Humphreys 1977, s.304.

³³ İbnü'l-Amîd (1955-1957), s.158; İbn Vâsıl (tarihsiz), 5, s.378; İbn Dokmak 1999, s.173; Tomar 1996, s.39; Demirkent 2004, s.209; Kanat – Burçak 2013, s.181.

³⁴ Demirkent 2004, s.208-9.

³⁵ Levanoni ilgili dönemde Harezmlilerin gücüne dikkat çekmek için “Suriye’de es-Sâlih’in hizmetindeki Harezmlilerin Müslüman ülkeler arasında Mısır’daki memlûklere eşit tek güç olduğu”nu kaydediyor. Bakınız, Levanoni, 1990, s.126.

VII. Haçlı Seferi ve Memlûk Devleti'nin Kuruluşu

önemli gelişme olan VII. Haçlı Seferi ve bunun konumuz açısından ifade ettiği anlamı tetkike çalışalım.

1244 yılında Kudüs'ün yeniden Müslümanların eline geçtiği haberi aynı yılın Aralık ayında sıtmadan mustarip olarak hasta yatan Fransa Kralı IX. Louis'e ulaştığında Kral, iyileşmesi halinde Kutsal Ülke'yi kurtarmaya gideceğine dair yemin etmişti³⁶. Tabii bu sırada Gazze'deki yenilginin ardından Doğu'daki Hristiyan varlığına ilişkin ciddi endişeler duyan Papa IV. Innocentius, IX. Louis'in isteğini kabul etti ve sefere onay verdi. Yaklaşık üç yıl süren hazırlıklarını tamamlayan Kral, haçlı ordusuyla birlikte 17 Eylül 1248'de artık Limasol'daydı. Frenkler Mısır üzerine düzenlenecek seferin detaylarını planlayıp gerekli hazırlıkları yaparken bu sırada Hims kuşatmasıyla alakadar olmak için Dimaşk'ta bulunan Sultan muhasarayı kaldırarak hazırlık yapmak için Mısır'a geri döndü.

Sultan es-Sâlih Necmeddin Eyyüb'un bir süredir devam eden (verem) hastalığı Dimaşk'tan döndüğü sırada artık iyice ağırlaşmıştı³⁷. Bu yüzden Sultan'ın kendisi Dimyat yakınlarındaki Uşmûm Tennâh'ta karargâh kurarken Dimyat savunmasının başına tecrübeli komutanı Fahreddin b. Şeyhu'ş-Şuyûh'u getirdi. Askerlerinin yanı sıra cesaretleriyle maruf Benû Kinâne bedevilerinden bir garnizonu da Dimyat'ta konuşlandırdı³⁸. Ne var ki, şehrin savunması için girişilen bu ve diğer pek çok hazırlık Frenklerin Dimyat'a saldırmasının ardından boşa gidecekti. 5 Haziran'da Dimyat önünde beliren Frenkler 7 Haziran'da şehre girmişlerdi bile. Kral IX. Louis'nin yanında bizzat bu sefere katılan ve hatıralarını yazan Joinville'e göre, Müslümanlar üç kez Sultan'a haber göndermiş, ancak bir cevap gelmeyince onun öldüğünü zannederek Dimyat'ı terk etmişlerdi³⁹. Oysa doktoru dinlenmesi için Sultan'a ilaç vermiş ve “*rahatsız edilmemesi ve uyandırılmamasını*” tembihlemişti⁴⁰. Nihayet Dimyat iki gün içerisinde kaybedildi⁴¹.

Dimyat savunmasına büyük önem veren Sultan mezkûr gelişmeleri haber alınca çok öfkelenmişti. Hatta şehrin savunmasında görevlendirdiği Fahreddin'e çok kızıp onu azarladıysa⁴² da daha ağır bir ceza için zaman uygun değildi. Ancak Benû Kinâne emîrleri için aynı durum söz konusu değildi. Onlar “*Günahımız nedir? O'nun [Sultan'ın] askerleri ve emîrleri Zerdhaneyi⁴³ yakarak kaçmışken biz ne yapacaktık*” dedilerse de kâr etmedi⁴⁴. Sultan onlardan elliden fazla⁴⁵ veya altmış⁴⁶ emîrin idam

³⁶ Joinville 2002, s.74-5; Runciman 2008, 3, s.218; Demirkent 2004, s. 210.

³⁷ İbn Vâsil 2004, 6, s.63-4; el-Makrîzî 1936, 1/2, s.333.

³⁸ Ebû'l-Fidâ 1997, 2, s.284; el-Makrîzî 1936, 1/2, s.333; Âşûr 2010, s.287; Runciman 2008, 3, s.224.

³⁹ Joinville 2002, s.89.

⁴⁰ *Kitâbü'l-Havâdis* 1997, s.284; Basuğuy 2016, s.151.

⁴¹ İbn Vâsil 2004, 6, s.74-75; Joinville 2002, s.89-90; *Tetimmetu Kitâb* 1989, s.153-54; *Crusade and Christendom* 2013, s.355-60; Jackson 1999, s.122-24.

⁴² el-Makrîzî 1936, 1/2, s.336.

⁴³ Silah deposu.

⁴⁴ Sıbt İbnü'l-Cevzî 2013, 22, s.408.

⁴⁵ İbnü'l-Amîd (1955-1957), s.158; el-Makrîzî 1936, 1/2, s.336.

⁴⁶ Sıbt İbnü'l-Cevzî 2013, 22, s.408.

edilmesine hükmetti ve emri uygulandı⁴⁷.

Dimyat'ın kaybindan sorumlu tutulan yaklaşık altmış emîrin idamı dahi, öyle anlaşılıyor ki, Sultan es-Sâlih Necmeddin Eyyüb'un öfkesini dindirmeye yetmedi. Zira infazların ardından ilginç bir gelişmeye şahit olunmaktadır. Sultan'ın kızgınlığı ve gadrinden çok korkan emîrler ve *memlûkleri* onu öldürmeye niyetlendiler⁴⁸. Ancak Emîr Fahreddin durumun farkında olarak memlûklere “*Sabredin, o [Sultan] şifa bulmak [ölmek] üzere, şayet ölürse ondan kurtulmuş olursunuz, yok eğer ölmezse zaten elinizde olacak*” diyerek onları teskin etti⁴⁹. Runciman, Fahreddin'in, bu müdahalesiyle gösterdiği sadakat sayesinde Sultan'ın yeniden teveccühünü kazandığını ifade ediyorsa⁵⁰ da kaynaklar onun ve askerlerin yaptıklarından dolayı es-Sâlih Eyyüb'un canının çok sıkıldığını, ancak vaktin şimdilik sabretmekten başka bir şeye izin vermediğini⁵¹ ve eğer yaşasaydı Sultan'ın onu ve başkalarını da öldüreceğini kaydetmektedir⁵².

Sultan es-Sâlih Necmeddin Eyyüb'un, iktidarından önce ve bilhassa da tahta geçtikten sonra memlûk edinme konusundaki politikasına yukarıda dikkat çekilmiş ve bunların özellikle Türk (Kıpçak) memlûkler olması noktasında gösterilen hassasiyetin sebeplerine işaret edilmişti. Sultan'ın kızgınlığı karşısında memlûklerin ortaya koyduğu tepki, aynı zamanda 1249 yılı itibarıyla sahip oldukları gücün eriştiği seviyeyi göstermesi bakımından da önem arz etmektedir. Ayrıca aynı tepki Sultan'ı hal ve katletmek gibi, ciddi neticeler doğurabilecek muhtemel bir meselede memlûkler arasındaki birlik ve beraber hareket etme temayülüne ilişkin iyi bir örnek olarak değerlendirilebilir. Tüm bunlar gelinen bu aşamada memlûklerin iktidara sahip olmaya dönük bir istek veya kararları bulunduğu anlamına gelmemekle beraber, ellerindeki güç ve aynı amaca dönük olarak birlikte hareket etme kabiliyetleri bakımından önemli ve etkili bir düzeye ulaştıklarını ortaya koymaktadır.

Tüm olumsuzluklara ve hastalığına rağmen, Sultan es-Sâlih Necmeddin Eyyüb bir an önce toparlanılmazsa çok daha büyük bir felakete karşılaşılabileceğinin farkında olarak Dimyat'ın düşüşünden iki gün sonra hemen Mansûra'ya çekildi ve ordusunu burada mevzilendirdi. Ayrıca şehrin surları tahkim edildi ve cihat ilan edilerek pek çok insanın Frenklerle savaşmak üzere Mansûra'ya gelmesi sağlandı⁵³. Gerekli hazırlıkların tamamlanmasının ardından Sultan Frenk askerleri ve ordugâhına ani saldırılarda bulunularak karşı tarafın taciz edilmesini emretti⁵⁴. Hatta Joinville'in kaydına göre, Müslümanlar Frenk askerleri uyurken ordugâha giriyor, öldürebildiklerini öldürüyor ve kafalarını keserek yanlarında götürüyorlardı. Çünkü Sultan getirilen her Hristiyan

⁴⁷ İbn Vâsıl 2004, 6, s.75; Ebû'l-Fidâ 1997, 2, s.285.

⁴⁸ Sibt İbnü'l-Cevzî 2013, 22, s.408; el-Makrîzî 1936, 1/2, s.336; Runciman 2008, 3, s.225.

⁴⁹ Sibt İbnü'l-Cevzî 2013, 22, s.408; el-Makrîzî 1936, 1/2, s.336.

⁵⁰ Runciman 2008, 3, s.225.

⁵¹ İbn Vâsıl 2004, 6, s.75; el-Makrîzî 1936, 1/2, s.336.

⁵² İbnü'l-Furât 1971, 1, s.19; Levanoni 1990, s.131-32; Tomar 1996, s.46.

⁵³ İbn Vâsıl 2004, 6, s.76; İbnü'l-Furât 1971, 1, s.20-21, 23; el-Makrîzî 1936, 1/2, s.337; Ziyâde 1961, s.130; es-Sallâbî 2010, s.361-62.

⁵⁴ Basuğuy 2017, s.181.

VII. Haçlı Seferi ve Memlûk Devleti'nin Kuruluşu

kellesi için bir altın veriyordu⁵⁵. Taraflar bir süre bu hal üzere kaldı, zira IX. Louis, kardeşi Poitiers Kontu'nun Fransa'da kalan kuvvetlerle gelmesini bekliyordu⁵⁶.

Destek kuvvet 24 Ekim 1249'da geldi⁵⁷ ve Frenklerin artık *yılanın başı*⁵⁸ Kahire üzerine yürümeleri için her şey hazır. Haçlı ordusu 20 Kasım 1249'da Kahire yönünde ve Mansûra üzerine yürümeye başlamıştı⁵⁹ ki, bir gün sonra es-Sâlih Necmeddin Eyyüb öldü⁶⁰. Bu sırada Sultan'ın oğlu ve veliaht Turanşah Hısn-ı Keyfâ'da bulunuyordu. Bu onun hemen Mansûra'ya yetişmesinin imkânsız olduğu, dolayısıyla da başka bir çözüm bulunması gerektiği anlamına geliyordu. Bu noktada Sultan'ın evvela cariyesi daha sonra eşi olan Şeceruddûr devreye girdi. Esasen vaktiyle Sultan es-Sâlih, Mısır'da bulunmadığı zamanlarda işleri onun yönetimine bıraktığından mevcut durumu idare etmek Şeceruddûr için çok zor değildi. Nitekim o, Sultan'ın ölümünü gizleyerek ve sanki hayattaymış gibi davranmak suretiyle işlerin kötüye gitmesini engellemeyi başardı⁶¹.

Asıl tehlike ise hâlâ Mansûra'ya doğru ilerlemeye devam ediyordu. Frenklerin 7 Aralık'ta Fâriskûr'a varmasıyla Haçlılar ve Müslümanlar arasındaki ilk büyük çarpışma gerçekleşti. Bu çarpışmada galip gelenler Haçlılar oldu ve ilerleyişlerine devam ederek önce Beremûn'a ardından da Mansûra'nın karşısına gelerek ordugâhlarını burada kurmayı başardılar⁶². Taraflar yaklaşık altı hafta boyunca bu şekilde beklediler. Bu sırada her iki taraftan da çeşitli saldırı teşebbüsleri geliyordu, ancak bunlar küçük çaplı girişimlerdi. Daha büyük bir harekât için ordunun nehrin karşı tarafına geçirilmesi gerekiyordu, ancak bu yöndeki teşebbüsler karşı tarafın hamleleriyle boşa çıkarılıyordu. Örneğin IX. Louis bu amaç için korunaklı bir set yapılmasını emrettiyse de Müslümanların karşı müdahalesiyle, hazırlığı üç hafta süren bu girişim de savuşturulmuş oldu⁶³.

Mevcut durum bu hal üzere seyrederken 1250 yılının Şubat ayı başlarında Salamunlu bir Kıptî Haçlı ordugâhına gelerek beş yüz altın karşılığında nehrin sığ yerini göstermeyi teklif etti ve bu kabul edildi⁶⁴. 8 Şubat'ta Haçlılar nehri geçmeye başlamışlardı bile. Âni bir baskınla Müslüman ordugâhına saldırdılar. Bu sırada hamamda olan Emîr Fahreddin şaşırmış bir şekilde ve üzerinde zırhları olmaksızın atına atlayıp Frenklere hücum ettiyse de Templier şövalyeleri tarafından öldürüldü⁶⁵.

⁵⁵ Joinville 2002, s.93.

⁵⁶ Joinville 2002, s.94.

⁵⁷ Joinville 2002, s. 94; Runciman 2008, 3, s.225.

⁵⁸ Frenkler önce nereye saldırmaları gerektiğini tartışırken farklı yer isimleri söylenmişti. Ancak Artois Kontu "eğer yılanı öldürmek istiyorsanız önce onun başını ezmelisiniz dedi" ve Kahire'yi işaret etti. Nitekim bu fikir kabul gördü. Bakınız, Joinville 2002, s.95.

⁵⁹ Joinville 2002, s.95; Runciman 2008, 3, s.226.

⁶⁰ İbn Vâsıl 2004, 6, s.81; İbnü'l-Amîd (1955-1957), s.159; el-Makrîzî 1936, 1/2, s.339.

⁶¹ Ziyâde 1961, s.127-28.

⁶² Joinville 2002, s.97; el-Makrîzî 1936, 1/2, s.347.

⁶³ Joinville 2002, s.98-9.

⁶⁴ Joinville 2002, s.104. Joinville bu kişinin bir bedevi olduğunu kaydediyor. Ayrıca bakınız el-Makrîzî 1936, 1/2, s.349; Runciman 2008, 3, s.227; Yusuf 1969, s.160.

⁶⁵ Ebû Şâme 2002, s.283; İbn Vâsıl 2004, 6, s.111; en-Nuveyrî 2004, 29, s.218-19; el-Makrîzî 1936, 1/2, s.349; Ziyâde 1961, s.148-49; Runciman 2008, 3, 227; Yusuf 1969, s.164.

Mücadelenin bundan sonraki kısmı Bahrî memlûk emîrlerinin ve özellikle de Baybars el-Bundûkdârî'nin komutasında sürdürüldü. Mansûra'ya çekilen memlûkler şehrin kapılarını açık bırakarak ara sokaklarda mevzilendiler. Haçlı askerleri kaçtığını zannettikleri Müslümanların ardından gelerek Mansûra'nın içinde dağıldılar. Ardından üzerlerine bir ok yağmuru başladı ve Haçlı öncü birliği neredeyse tamamen imha edildi⁶⁶. 300'ü şövalyelerden⁶⁷ olmak üzere yaklaşık 1500 kişinin⁶⁸ öldürülmesinin ardından kalan bazıları kaçabilmişti. Gerek buradan kaçanlar gerekse olanları haber alarak arkadan gelen asıl Frenk ordusu Cedîle'de toplanarak bekleme durumuna geçti ve toparlanma planları yapmaya başladılar. Memlûklerin liderlik ettiği Müslümanlar ise son derece kritik bir zafer kazanmanın mutluluğu içinde ve bilincindeydiler⁶⁹. Zira Mansûra'nın düşmesi artık Kahire yolunun Haçlılara açıldığı anlamına gelecekti.

Zikredilen gelişmeler yaşanırken Turanşah, babasının ölüm haberini vermek ve kendisine eşlik etmek üzere Hısn-ı Keyfa'ya gelen Fariseddin Aktay ile geri döndü ve Şubat'ın 25'inde Mansûra'ya ulaştı⁷⁰. Tahtın ardından idareyi de ele alan Turanşah Frenk kuvvetlerinin muhasara edilmesini emretti. Gittikçe ağırlaşan şartlar altında zor günler geçiren Haçlılar, Müslümanların Dimyat yolunu da kesmelerinin ardından oldukça güç bir duruma düştüler. Öyle ki, şanslı olanlar için at ve katırlar, bunları bulamayanlar içinse kedi ve köpeklerden başka yiyecek bir şey yoktu⁷¹. Nihayet ortaya çıkan açlık, salgın hastalık ve pahalılıkla beraber Frenkler artık tamamen ümitsiz bir duruma düştüler⁷². Bu zor durumdan kurtuluş için Kudüs'ün kendilerine bırakılması karşılığında Dimyat'ı teslim etmeyi teklif ettilerse de Turanşah bunu kabul etmedi⁷³ ve ardından Frenkler tüm tehlikeleri göze alarak Dimyat'a çekilmeye karar verdiler. Bu ricat sırasında Müslümanların takip ve tacizine maruz kalan Frenkler ağır zayıatlar verdiler. Özellikle 7 Nisan 1250'de Fâriskûr yakınlarında yapılan savaşta VII. Haçlı Seferi dâhilindeki en ağır yenilgilerinden birini aldılar. Öyle ki, bizzat Kral IX. Louis ve Joinville⁷⁴ dâhil olmak üzere, Haçlı kuvvetleri yenilerek esir edildiler⁷⁵. Kaynaklar yine bu başarıda Bahriyye'nin belirleyici rolüne özellikle vurgu yaparlar⁷⁶. Nihayet bu zafer VII. Haçlı Seferi'nin başarısızlıkla sonuçlandığının da ilanıydı aynı zamanda. Yapılan antlaşmanın ardından Dimyat yeniden Müslümanların eline geçti, hayatta kalan Haçlı esirleri ve Kral IX. Louis ancak yüklü miktarda fidye ödedikten sonra serbest

⁶⁶ Joinville 2002, s.105; İbn Vâsıl 2004, 6, s.112; el-Makrîzî 1936, 1/2, s.350-51; İbnü'l-Amîd (1955-1957), s.159; Âşûr 2010, 2, s.295; Şeşen 2007, s.222-3; Demirkent 2004, s.214-16.

⁶⁷ Joinville 2002, s.105.

⁶⁸ İbn Vâsıl 2004, 6, s.112.

⁶⁹ İbn Vâsıl 2004, 6, s.113; İbnü'd-Devâdârî 1972, 7, s.377; el-Makrîzî 1936, 1/2, s.350.

⁷⁰ İbn Vâsıl 2004, 6, s.118; Ebû'l-Fidâ 1997, 2, s.286-87.

⁷¹ *Tetimmetu Kitâb* 1989, s.186.

⁷² Joinville 2002, s.127, 130; *Tetimmetu Kitâb* 1989, s.186-190; İbn Vâsıl 2004, 6, s.121.

⁷³ Joinville 2002, s.129-30.

⁷⁴ Joinville 2002, s.134-36.

⁷⁵ Ebû Şâme 2002, s.283; İbn Vâsıl 2004, 6, s.124-25; Joinville 2002, s.131-32, 140-41; *Tetimmetu Kitâb* 1989, s.196-97; Ebû'l-Fidâ 1997, 2, s.287; İbn Vasîf Şah 2004, s.103-4.

⁷⁶ İbn Vâsıl 2004, 6, s.124; İbnü'l-Furât 1971, 1, s.35; Ziyâde 1961, s.159-60.

VII. Haçlı Seferi ve Memlûk Devleti'nin Kuruluşu

kalabildi⁷⁷.

Sultan Turanşah'ın iktidarında büyük bir zafer kazanılmıştı kuşkusuz. Ancak hayatî meselelerin giderilmesi ve tehlikenin bertaraf edilmesinin ardından, yeni sultan ve artık son derece güçlü olan memlûkler arasındaki ilişkinin dikkatli bir şekilde tesis edilmesi gerektiği aşıkardı. Öyle anlaşılıyor ki, memlûkler çoktan, kendilerine istenildiği gibi hükmedilebilecek bir güç olmanın ötesine geçmişlerdi. Levanoni, haklı olarak, “Mısır'a geldiğinde es-Salih Eyyüb'un, Selahaddin tarafından tesis edilen yönetim şeklinin devam ettirilmesine dayanan dengeli bir idarî sistem bulmuşken, Turanşah'ın ise, babasının zamanında elde ettikleri ayrıcalıkları korumaya hevesli, idarî ve askerî kimliğe sahip kimseleri kapsayan belirgin bir koalisyon ile karşılaştığı”na dikkat çekmektedir⁷⁸. Dolayısıyla, en azından kendi iktidarını tam anlamıyla tesis edene kadar Turanşah'ın oldukça hassas bir denge politikası takip etmesi tercihten ziyade bir gereklilik olarak belirmişti.

Mevcut durum işaret edilen şekilde bir hassasiyet gerektirirken, bunun tam aksine Turanşah, henüz Hısn-ı Keyfâ'dan dönüş yolunda Memlûklere karşı takip edeceği menfi tutum ve tasfiye siyasetini açık etmişti. Hatta kaynağın ifadesine göre, “O, sarhoş olduğunda mumlar dikeyliyor, kılıcıyla [mumların] başlarını kesip atıyor ve bunun ayınısını Bahriyye'ye yapacağım” diye tehditler savuruyordu⁷⁹. Onun bu yaklaşımının, idarî işlerde zaten pek mahir olmayışının yanı sıra, Mısır'daki mevcut durumun farkında ve idrakinde bulunmayışıyla alakalı olduğunu ifade etmek mümkündür. Nihayet Mansûra'ya geldiğinde, babasının memlûklerinin onu iyi karşılamalarına rağmen, onlara aynı şekilde mukabele etmeyişi⁸⁰ daha ilk andan itibaren iki taraf arasındaki gerilimin habercisi oldu. İşaret edildiği üzere, es-Sâlih Necmeddin Eyyüb döneminde memlûklerin gücünün eriştiği nokta ve bulunduğu makamlar onların istemediği bir atama veya kendilerini saf dışı bırakacak yeni girişimler noktasında temkinli olmayı gerektiriyordu. Ancak Turanşah bu gerekliliği göz ardı ederek henüz iktidarının ilk günlerinde Bahri emirleri azletmeye ve kendisiyle birlikte Hısn-ı Keyfâ'dan gelen emirlerini öne geçirmeye başladı⁸¹. Üstelik “babasının, çocukları gibi yetiştirdiği memlûklerinin iktâ ve gelirlerini azaltırken kendi etrafındaki ayak takımına büyük iktâlar verip gelirlerini arttırdı”⁸². O tüm bunları yaparken Bahri memlûklerin sessiz kalması çok muhtemel değildi. Kaldı ki, Mansûra baskınında memlûk sınıfından olmayan son büyük emir⁸³ Fahreddin'in ölümüyle birlikte, artık Bahri memlûkler daha güçlü bir mevkie erişmişlerdi. Kendi pozisyonlarını tehlikede görmelerinin ardından ise Turanşah'ı öldürmeye karar verdiler.

Memlûklerin iktidara sahip olmaya ilişkin arzularının karar(lılık) düzeyine ne

⁷⁷ Joinville 2002, s.140-41, 147-48; *Tetimmetu Kitâb* 1989, s.199-202.

⁷⁸ Levanoni 1990, 135.

⁷⁹ Sıbt İbnü'l-Cevzi 2013, 22, s.416.

⁸⁰ İbn Vâsıl 2004, 6, s.118-19.

⁸¹ İbn Abdüzzâhir 1976, s.48; Joinville 2002, s.125; Yusuf 1969, s.221-223.

⁸² İbn Abdüzzâhir 1976, s.48; Sıbt İbnü'l-Cevzi 2013, 22, s.417.

⁸³ Holt 1986, s.83.

zaman ulaştığı hakkında kesin bir şey söylemek zordur. Ancak bu noktada, onların tadrîcen artan güçleri ile pozisyonlarına yönelik bir tehlikenin ortaya çıkışı arasında yakın bir alaka olduğu ifade edilebilir. Bir başka söyleyişle, memlûklerin kudretinin eriştiği nokta, onların bu gücü kendilerine sağlayan makam ve mevkilere dönük bir tehlikenin ortaya çıkışına müsaade etmemiş veya ortaya çıkan tehlikeyi bertaraf etmeye kâfi gelerek bir anlamda onları iktidar yönünde sevk etmiştir. Ayrıca orta çağların genel karakteri göz önüne alındığında bir mevkiin kaybının yalnızca bir statü kaybıyla sınırlı kalmadığı ve pek çok zaman hapis, sürgün veya ölüm/idam gibi neticeler de doğurduğundan, bir pozisyonun yitirilmesini yalnızca bir takım hak ve imtiyazlardan mahrumiyet olarak değerlendirmemek yerinde olacaktır.

Humphreys'in, memlûklerin artan güç ve sayılarının onları ordunun baskın unsuru haline getirisinin Sultan es-Sâlih açısından bir tehlike arz etmediği, tehlikenin daha çok bir sonraki sultan açısından söz konusu olduğu görüşü⁸⁴ her zaman için doğru değildir. İşaret edilen düzeyde bir güce sahip olan memlûklerin kendileri veya pozisyonlarını tehdit eden risk, onlara bu makamı sağlayan kişi/sultan kaynaklı dahi olsa onlar açısından değişen pek bir şey olmamış ve sonucu ne olursa olsun bu tehdidi bertaraf etme düşüncesiyle hareket etmişlerdir. Hatırlanacak olursa, Dimyat'ın kaybının ardından Sultan es-Sâlih Necmeddin Eyyûb'un öfkesinden endişe eden memlûk emîrleri onu öldürmeyi planlamış, ancak Emîr Fahreddin'in müdahalesiyle bu düşüncelerini ertelemişlerdi. Yine daha sonraki benzer bir durum karşısında memlûklerin takındıkları tavır aynı yönde olmuştu. Sultan es-Sâlih'in ölümünün ardından idareyi ele alan Emîr Fahreddin hazineyi dilediği gibi tasarruf edince, bazı mahpusları serbest bırakınca ve emirlere para dağıtıp hil'atler ihсан edince, bir başka ifadeyle tıpkı bir sultan gibi hareket etmeye başlayınca memlûklerin tepkisini çekmişti⁸⁵. Derhal harekete geçen Bahrî memlûkler onu öldürmeye azmedip evini bastılar. Memlûkler ancak Emîr Fahreddin'in, tahta gözü olmadığı ve iktidarı kendisi geldiğinde Turanşah'a teslim etmek üzere geçici bir süreliğine elinde tuttuğunu ifade etmesinin ardından ikna olup ondan özür diledi ve yeniden ona sadakat yemini ettiler⁸⁶. Emîr Fahreddin'in tahta yönelik bir arzusunun bulunması mümkün olmakla⁸⁷ beraber, burada memlûkler açısından sorun teşkil eden unsur memlûk sınıfından olmayan birisinin tahtı devralma ihtimali, dolayısıyla da memlûklerin kendi pozisyonlarını tehlikede görmeleri oldu. Zira bu aşamada henüz Turanşah'ın kendilerine karşı takınacağı tavrın ne şekilde olacağını bilmiyorlardı, ancak Mansûra'ya geldiğinde onu iyi karşılamalarından anlaşıldığı kadarıyla, kendileriyle alakalı olarak onun da tıpkı babası gibi bir siyaset takip edeceğini düşünmüşlerdi. Tam bu noktada İbn Vâsıl'ın, "o [Turanşah], *memlûk emirlerine lütuflarda bulunsaydı, onlara karşı babasının takip ettiği iyilik/ihsan yolunu takip etseydi, onlarla yakınlaşıyaydı ve ihsanlarda bulunsaydı, onlar elbette ona yardım eder, takipçisi olur ve onu desteklerlerdi*" ifadelerini hatırlamakta yarar var⁸⁸. Nihayet

⁸⁴ Humphreys 1977, s.304.

⁸⁵ Sibt İbnü'l-Cevzî 2013, 22, s.417; el-Makrizî 1936, 1/2, s.344.

⁸⁶ Sibt İbnü'l-Cevzî 2013, 22, s.417; en-Nuveyrî 2004, 29, s.219; el-Makrizî 1936, 1/2, s.344.

⁸⁷ Âşûr 2010, 2, s.289; Levanoni 1990, s.131.

⁸⁸ İbn Vâsıl 2004, 6, s.118-19.

VII. Haçlı Seferi ve Memlûk Devleti'nin Kuruluşu

taraf lar arasındaki birtakım gerginliklere rağmen, memlûkler ancak muvazzaf memlûk emîrlerinin azledilmesi ve onların yerine başkalarının atanmasının ardından Turanşah'ın babasının yolundan gitmeyeceğini kesin olarak idrak ettiler.

Turanşah'ın, kendi çıkarlarına uygun şekilde hareket etmeyeceğini anladıktan sonra memlûkler Sultan'ı öldürmeye karar verdiler. Evvela tertip edilen yemekli bir mecliste komplo düzenleyerek Turanşah'ı yaraladılar ise de öldürmeyi başaramadılar. Ardından bu işi yarım bırakmanın kendileri için çok daha tehlikeli olduğuna kanaat getirip yeniden harekete geçtiler. Memlûk emirleri bu defa açıkça Sultan Turanşah'a saldırdılar ve Sultan kaçarak oradaki ahşap bir burca sığındı. Memlûkler burcu ateşe verince Turanşah burayı terk ederek nehre doğru kaçtı. Bunun üzerine, bir ok yağmuru başladı ve nihayet artık yaralanmış olan Sultan nehre düştü. Nehrin derin yerine kadar gidebilirdi de daha fazla ilerleyemedi ve geri dönmek zorunda kalınca Memlûkler (bazı kaynaklara göre Baybars) kılıç darbeleriyle onu katlettiler⁸⁹. Tüm bunlar olurken Sultan Turanşah'ın kendi adamlarının dahi müdahale etmekten çekinmeleri, kaçarak saklanmaları ve olanları izlemekten başka bir şey yapamamaları esasen memlûklerin güçlerinin eriştiği noktayı göstermesi bakımından önemlidir. Hatta katlinin ardından dahi hiç kimse Turanşah'ın cesedine dokunmaya cesaret edememiş, ancak ordugâhta bulunan Abbâsî halifesinin araya girmesiyle ölümünden üç gün sonra defnedilebilmişti⁹⁰. Bununla birlikte, kaynakların “*onun ölümünde üç şey; kılıç, ateş ve su bir araya gelmişti*”, yani o, üç şekilde de ölümü tatmıştı ifadeleri⁹¹, Turanşah'ın pek sevilmeyen bir kişilik, dolayısıyla iktidarının da sağlam bir zemini olmadığına işaret ediyordu.

Memlûkler için artık aşikâr olan gerçek, onlardan olmayan veya onların menfaatlerini kendileri kadar gözetmeyecek birinin tahtı ele geçirmesini göze almalarının mümkün olmadığıydı. Nihayet es-Sâlih'in Türk asıllı cariyesi (ve daha sonra eşi) olması dolayısıyla memlûklerin kendilerinden saydıkları ve kocasının döneminden itibaren devlet işlerinde oldukça bilgili ve mahir olan Şeceruddûr'un sultanlığı fikri makul görüldü⁹². Esasen bu seçim, daha sonraları Memlûkler tarihi boyunca sıkça rastlanılacak olan bir geçiş dönemi hilesiydi, zira bu sayede güçlü emirler tahtı ele geçirecekleri en uygun âni kollama fırsatı yakalıyor, gerekli destek için çalışmalarını yapıyor ve zamanın münasip hale geldiğini düşündüklerinde eyleme geçiyorlardı. Şeceruddûr'un tahta çıkarılmasının ardından Eyyübî soyundan olanların saltanat hakkıyla ilgili tartışmalar kısa bir süre daha gündeme geldiyse de fiilî gerçek, memlûklerin onay vermediği bir güç odağının Mısır'daki iktidara yönelik olarak söyleyeceği sözün herhangi bir karşılığının bulunmadığıydı. Nihayet Şeceruddûr Bahriyye'nin bir mensubu veya müttefiki olarak tahta çıktığı/çıkarıldığı için, ekseriyete

⁸⁹ Sibt İbnü'l-Cevzî 2013, 22, s.417; Ebû Şâme 2002, s.284-85; İbnü'l-Amîd (1955-1957), s.160; İbn Vâsıl 2004, 6, s.128-32; Ebû'l-Fidâ 1997, 2, s.287-88; İbnü'l-Furât 1971, 1, s.41-42; Şeşen 2007, 228-29; Özbek 2018b, s.12.

⁹⁰ Ebû Şâme 2002, s. 285; İbnü'l-Furât 1971, 1, s.42.

⁹¹ Sibt İbnü'l-Cevzî 2013, 22, s.418.

⁹² İbnü'l-Amîd (1955-1957), s.160-61; İbn Vâsıl 2004, 6, s.132-33; el-Makrîzî 1936, 1/2, s.361-62.

mugayir olarak onu Memlûklerin ilk sultanı sayan⁹³ Makrîzî'nin haklı olma ihtimali oldukça yüksektir.

Yukarıda tetkik edilen gelişmeler çeşitli saikler vasıtasıyla memlûklerin iktidarı ele alıp bunun devamlılığını sağlayabilecek bir kudrete erişme sürecini ortaya koymaktadır. Ancak öyle anlaşılıyor ki, memlûklerin iktidar için yetkin hale gelmeleri ile iktidarı ele almaları arasında, bir başka ifadeyle uygun hale gelen bir gücün işe koşulmasında VII. Haçlı Seferi ve bu sefer dâhilinde verilen mücadeleler dönüştürücü bir etki yapmış ve onların salt cebrî kuvvetinin iktidara ve bu yolla da topluma aktarılması noktasında uygun bir zemin veya kisve teşkil etmiştir. Bununla birlikte, Sultan Selahaddin'in ardından Eyyûbilerin tecdrici bir karizma ve içtimaî nüfuz kaybına uğramaları memlûklerin VII. Haçlı Seferi sırasında verdikleri mücadeleler sayesinde daha ön plana çıkmalarını sağlayan, dolayısıyla da Memlûklerin iktidara gelişleri ve onların hakimiyetinin toplum nazarında bir hüsnü kabul görmesine olumlu yönde tesir eden hususlardandır. Bu bağlamda, tarafların leh veya aleyhinde değişen dengelere daha yakından bakmak yararlı olacaktır.

Özellikle Haçlılar karşısındaki başarıları sayesinde bir mücahit olarak ün kazanan Sultan Selahaddin'in ardından, onun tesis ettiği merkezî yapı tedricen bozulmaya başladı. Bazı güçlü sultanlar zamanında güçlü merkezî yapı ve sistem kısa süreliğine korunup tatbik edilebildiyse de Sultan Selahaddin'in ardından Eyyûbiler tarihi genel olarak Eyyûbî melikleri arasında sürekli olarak kurulan-yıkılan ittifaklar ve girişilen mücadelelerin baskın olduğu bir görüntü sunar. Bunların yarattığı kaos ortamı kadar, belki ondan daha yıkıcı olan ise birbirlerine üstün gelmeye çalışan bazı Eyyûbî meliklerinin, kendi soydaş ve dindaşlarına karşı bölgedeki Frenklerle ittifak yapmaları, son derece mühim bir yer olan Kudüs'ü gözden çıkarabilmeleri, dolayısıyla da Müslümanlar için kutsî-temsili birtakım değerleri feda edebilmeleri olmuştur.

Hittin zaferinin ardından 1220'lere kadar herhangi bir tehdiye maruz kalmayan Kudüs, V. Haçlı Seferi'nin yarattığı tehlike ve Haçlıların Mısır'dan sonra Kudüs'e de saldırabileceğine ilişkin istihbaratın gelmesinin ardından, Dımaşk Eyyûbî meliki el-Muazzam Şerefeddin'in (1218-1227) emriyle şehrin surları yıkılmaya başlandı (Mart 1219). Bu tedbir esasen Haçlıların şehri ele geçirme ihtimali ve bu sayede "*Dımaşk ve İslâm beldelerine hükmetme*" riskine karşı alınmış bir önlemdi. Surların tahribi konusunda ümera ittifak etmiş idiyse de, tabii olarak halk bunu iyi karşılamadı ve "*ıpkı kıyamet günü gibi büyük bir kargaşa çıktı*"⁹⁴. Mezkûr sefer sırasında Kudüs'e yönelik bir girişim olmadı ve şehir yaklaşık on yıl daha Müslümanların elinde kaldı. Ancak tarihler 1229'u gösterdiğinde bu kez VI. Haçlı Seferi için Doğu'ya gelen İmparator II. Friedrich savaş dahi yapmaksızın Kudüs'ü ele geçirmeyi başardı. On yıl sürecek bu anlaşmaya rıza gösteren Sultan el-Melikü'l-Kâmil tüm itirazlara rağmen geri adım atmadı ve Haremü'ş-Şerif hariç olmak kaydıyla Kudüs'ü Haçlılara teslim etti⁹⁵. Sıbt İbnü'l-Cevzî, Kudüs'ün Frenklere teslim edildiği haberi ulaştığında "*İslâm beldelerinde*

⁹³ el-Makrîzî 1936, 1/2, s.361.

⁹⁴ Sıbt İbnü'l-Cevzî 2013, 22, s.236; Ebû Şâme 2002, s.174-175.

⁹⁵ Sıbt İbnü'l-Cevzî 2013, 22, s.296-97; İbnü'l-Amîd (1955-1957), s.137-38; İbn Vâsıl (tarihsiz), 4, s.241-44.

VII. Haçlı Seferi ve Memlûk Devleti'nin Kuruluşu

kıyamet koptu, felaketler arttı, bir matem havası gelip çöktü" diyerek mevcut durumu yansıtır. İbn Vâsıl ise el-Melikü'l-Kâmil'in davranışını haklı çıkarmaya dönük sözler sarf etmekle beraber⁹⁶, hemen ardından Sıbt İbnü'l-Cevzî'nin Dımaşk'ta verdiği bir hutbeye işaretlerle Sultan'ın bu eyleminin insanları ne kadar üzdüğünü itiraf etmekten geri kalmaz⁹⁷. Bu iki isim dışındaki müelliflerin mezkûr olayı çok fazla dillendirmeyişleri ise, Hillenbrand'a göre, yüz kızartıcı bu ayıbın unutmak ve unutturulmak istenmesiyle alakalıydı⁹⁸.

Sonraki on yıl boyunca Haçlı hâkimiyetinde kalan Kudüs 1239 yılında yeniden Müslümanların eline geçtiyse de bu durum çok sürmedi. el-Melikü's-Sâlih Necmeddin Eyyüb'un 1240 yılında iktidarı ele alışı ve güçlü bir idare tesisi Dımaşk hakimi olan amcası el-Melikü's-Salih İmadüddin'i endişeye sevk etmişti. Destek arayışına giren İmadüddin çareyi Safed ve es-Sakîf kalelerini gözden çıkarmakta buldu. Stratejik öneme sahip bu iki kaleyi kendisini desteklemeleri karşılığında Frenklere veren İmadüddin, onlara ayrıca Dımaşk'a girerek silah satın alma imkânı da tanıdı⁹⁹. Tabii olarak tepkilere¹⁰⁰ neden olan bu gelişmelerin yarattığı hoşnutsuzluk henüz unutulmadan, Eyyübî melikleri arasındaki mücadele bir kez daha onların toplum nazarındaki itibarını sarsacak noktalara ulaştı. Aslında 1243 yılına gelindiğinde Sultan Necmeddin Eyyüb ve Dımaşk hâkimi el-Melik İmadüddin arasında uzlaşmaya varılmıştı, lakin bu anlaşmanın bozulması haftaları dahi bulmadı. Üstelik bu kez diğer (Halep, Hıms, Kerek) Eyyübî melikleri de Sultan'a karşı İmadüddin'in yanında yer almışlardı. Bu ittifaka rağmen, Sultan Necmeddin Eyyüb karşısında zayıf olduklarının farkında bulunan¹⁰¹ müttefikler, kendileri gibi Müslüman rakiplerine karşı Frenklerle yapılan antlaşma ve verilen tavizlerin toplum nezdinde sebep olduğu rahatsızlığa rağmen, yeniden onlara başvurmaktan çekinmediler. Frenk desteğinin bedeli bu kez yeniden Kudüs, Taberiyye ve Asalan'ın elden çıkması oldu¹⁰². 641 (1243-44) yılının sonunda Mısır'a doğru giderken şehre uğrayan İbn Vâsıl gördüklerini şu şekilde anlatır: *"Beytü'l-Makdis'e girdim, Kubbetü's-Sahra'da papazlar ve keşişler gördüm, ayınlar için Kubbetü's-Sahra'ya şarap şişeleri konulmuştu. Ardından Aksâ Camiine girdim, oraya da çanlar asılmıştı. Haremü'ş-Şerîf'te ezana son verilmiş ve burada ikamet etmek de yasaklanmıştı, nihayet artık küfür buraya hâkim olmuştu"*¹⁰³. Bu yaşananlar, belki İbn Vâsıl kadar değil ama öyle anlaşılıyor ki, günümüz tarihçilerini de hayrete sevk etmiştir. Bu gelişmelerle ilgili olarak Hillenbrand, *"Böylece Müslüman dünyası Kubbetü's-Sahra'nın Frenklerin elinde olmasının getirdiği aşağılanmayı yaşadı. Bu*

⁹⁶ İbn Vâsıl (tarihsiz), 4, s.243-44; Hillenbrand 2015, s.230.

⁹⁷ İbn Vâsıl (tarihsiz), 4, s.245; Sıbt İbnü'l-Cevzî 2013, 22, s.296-97.

⁹⁸ Hillenbrand 2015, s.234.

⁹⁹ Sıbt İbnü'l-Cevzî 2013, 22, s.381; İbn Vâsıl (tarihsiz), 5, s.301-2; İbn Şeddâd 1962, s.234; en-Nuveyrî 2004, 29, s.181; Tomar, 2012, s.146.

¹⁰⁰ İbn Vâsıl (tarihsiz), 5, s.302; en-Nuveyrî 2004, 29, s.182.

¹⁰¹ Şeşen 2007, s.199.

¹⁰² İbn Vâsıl (tarihsiz) 5, s.332; İbn Şeddâd 1962, 234; ez-Zehebî 1990, 47, s.8-9; İbnü'l-Furât 1971, 1, s.77; el-Makrîzî 1936, 1/2, s.315.

¹⁰³ İbn Vâsıl (tarihsiz), 5, s.333; ez-Zehebî 1990, 47, s.9; İbnü'l-Furât 1971, 1, s.2; el-Makrîzî 1936, 1/2, s.315.

ihanet karşısında Selahaddin'in ve propagandacılarının mezarlarındaki kemikleri sahiden sızlamış olsa gerek"¹⁰⁴ derken, Little da "Bu aşamada Kudüs'ün durumu artık Eyyübî hâkimiyetindeki en dip noktasına ulaştı"¹⁰⁵ yorumunu yapar.

Üç semavî dinin mensupları için de bir şehirden çok daha fazlası olan Kudüs ve dolayısıyla da onunla ilişkilendirilen bazı temsili değerlerden kolayca veya iktidar mücadeleleri yüzünden vazgeçilebilmesinin etkilerinin Müslüman toplumun nazarında kendilerini idare edenlerinkinden daha tesirli olduğu anlaşılmaktadır. Esasen bu durum yöneticiler açısından değerlerden ziyade pragmatik olana öncelik verilmesiyle de ilgilidir. Haçlılarla mücadele konusunda seleflerinden bazılarına göre çok daha hassas davranan Sultan Necmeddin Eyyüb dahi, oğlu Turanşah'a bıraktığı vasiyetinde, devletin merkezi Mısır için bir tehlike doğması durumunda, "şayet senin bununla başa çıkacak gücün yoksa ve destek gecikirse, [Frenkler] senden Sahil'i, Beytü'l-Makdis'i, Gazze'yi ve sahildeki bunlardan başka yerleri istediklerinde gecikmeksizin [buraları] onlara ver, yeter ki, Mısır diyarında bir kasabanın çukuru dahi onların olmasın... Ve bil ki, ey evladım, Mısır diyarı ülkenin merkezidir, ancak onunla [o elde olursa] meliklerin tamamına karşı konulabilir. O elinde olursa Şark'ın tamamı elinde olur, sikke senin adına basılır ve hutbe senin adına okunur"¹⁰⁶ diyerek oğluna gerçekçi tavsiyelerde bulunur. Esasen Necmeddin Eyyüb'un sözleri makul şekilde gerekçelendirilmesine rağmen, işaret edildiği üzere, toplumun bu noktada bir anlayış göstermesi kolay değildir. Zira Eyyübîlerin son çeyrek asırlık sürecinde birden çok kez gerçekleşen Kudüs ve diğer bazı şehirlerin kaybı büyük oranda Eyyübîlerin birlik olamayışının ve Eyyübî melikleri arasındaki iktidar mücadelelerinin bir neticesi olmuştur.

Mezkûr dâhilî mücadelelerin Müslümanlar açısından katlanılması zor sonuçlar doğurduğuna işaret edilmişti. Nihayet 1244 yılında, Eyyübî meliklerinin bitip tükenmek bilmeyen iktidar kavgalarından birisi gerçekleşmek üzereyken, muhtemel diğer pek çok kimse gibi Sıbt İbnü'l-Cevzî de yaşananlardan muzdariptir. Harezmi kuvvetleriyle desteklenen Mısır ordusu ve Frenk kuvvetlerince tahkim edilen mütteliklerden mürekkep Dimaşk ordusu birbirlerine doğru ilerlerken, müellif izdirabını cümlelere döker ve şöyle der: "...Harezmliler ve Mısır ordusu Gazze'ye doğru ilerlerken, Hıms hâkimi ve Dimaşk ordusu Frenk bayraklarının altına girdi, ve başlarının üzerinde haçlar bulunuyordu, bu esnada papazlar da birlikler arasındaydılar, içmeleri için kendilerine verdikleri ellerindeki şarap kadehleri ve kupalarla Müslümanlar üzerine istavroz çıkarıp onları kutsuyorlardı... Bu şahit olunması gereken öyle bir gündü ki, benzeri ne Nureddin ne de Selahaddin zamanında görülmemiştir"¹⁰⁷.

XIII. yüzyılın ortalarına doğru yaklaşılırken, Eyyübî melikleri arasındaki iktidar mücadeleleri ve bu mücadelelerin Eyyübî meliklerini sürüklediği yanlış ilişkiler onların halk nazarındaki imajına ciddi zararlar vermişti. Üstelik mezkûr hatalar unutulması

¹⁰⁴ Hillenbrand 2015, 234.

¹⁰⁵ Little 1989, s.185.

¹⁰⁶ en-Nuveyrî 2004, 29, s.222-23; bu vasiyetname Claude Cahen ve İbrahim Chabbouh tarafından müstakil olarak da neşredilmiş ve Fransızca'ya çevrilmiştir. Bakınız, Cahen – Chabbouh 1977, ss.97-114, (ilgili kısım, s.100).

¹⁰⁷ Sıbt İbnü'l-Cevzî 2013, 22, s.381-82; İbnü'l-Furât 1971, 1, s.6; Hillenbrand, 2015, s.234-35.

VII. Haçlı Seferi ve Memlûk Devleti'nin Kuruluşu

mümkün olabilecek sıra dışı bir yanlış veya gaflet olarak kalmamış, zaman zaman kendini tekrar eden, yaklaşık otuz yılı aşkın bir süredir kısır bir sarmala dönmüş süreğin bir hal almıştı. Haçlılara karşı mücadeleleriyle maruf ve meşhur Selahaddin'in vârislerinin bu durumuyla alakalı olarak Levanoni'nin şu yorumlarını dikkate almakta yarar var: “Eyyübî soyuna duyulan sempatinin Memlûkler Mısır'da iktidara gelmeden çok önce tükenmeye başladığı gerçeğini ifade etmek gerekir. Zira Eyyübîlerin Selahaddin döneminde İslam'ın muhafızları olarak kazandığı şöhret, onun vârisleri zamanında, onlar iktidar uğruna birbirleriyle savaştıkları için azaldı. Bu savaş o kadar ileriye gitti ki, onların bazıları, hem ulema hem de sıradan insanların tüm itirazlarına rağmen, kendi kardeşlerine karşı İslâm düşmanlarıyla iş birliği içine girdiler. Dahası bu vâris Eyyübîler, sahip oldukları ‘İslam'ın muhafızları’ imajını kaybetme hususunda Selahaddin'den çok daha az endişeliydiler”¹⁰⁸. İktidarı ele almalarından kısa süre sonra, ancak iktidar değişikliğinin sancuları henüz tazeyken, gelen tepkiler karşısında Memlûkler şekli bir çözüm üretmek adına el-Melikü'l-Kâmil'in torunlarından çocuk yaştaki Eşref Musa'yı “ortak sultan”¹⁰⁹ yapmak suretiyle zevahiri kurtarma yoluna gideceklerdi. Suriye'deki Eyyübî meliklerinin tepkilerini hafifletmeye yönelik bu girişim daha çok siyâsî alanla ilgili olmakla birlikte, bir yönüyle Eyyübî soyuna matuf toplumsal alanın son kırıntılarının varlığına işaret olarak da algılanabilir. Bununla birlikte, mezkûr yorumu büyük oranda doğru kabul etmek isabetli bir yaklaşım olacaktır.

Sultan Selahaddin'in ardından Eyyübî melikleri enerjilerini kendi aralarındaki mücadelelerde tüketirken, yukarıda ayrıntılı olarak ele alındığı üzere, memlûkler tedricen güçlü ve etkili bir grup olarak temayüz ettiler. VII. Haçlı Seferi başladıktan sonra yaşananlar ve bu araya tesadüf eden bazı gelişmeler ise iktidara uzayan yolda memlûklerin en önemli kritik eşiği aşma süreçlerini teşkil etmiş gibi görünmektedir. Dimyat'ın Frenklerin eline geçmesinin ardından, mücadelelerin en kritik anında Sultan Necmeddin Eyyüb'un ölümü, bu sırada Turanşah'ın da uzakta olması ve nihayet memlûk sınıfından olmayan son büyük emir Fahreddin'in henüz savaşın başında katledilmesi dolayısıyla, yani bir Eyyübî sultanı veya emirinin yokluğuna rağmen¹¹⁰, Mansûra'daki harbin memlûkler tarafından idare edilmesi ve başarıya ulaştırılması, zaferin ardından onların gerek kendi güçlerinin daha fazla bilincinde olarak hareket etmeleri¹¹¹, gerekse Mansûra Savaşı öncesinde yapılan cihat çağrısının ardından her taraftan gelen¹¹² Müslümanların (dolayısıyla da toplumun önemli bir kısmının) onlara olan güven ve saygısının artması noktasında etkili olmuş gibi görünmektedir. Bu bağlamda, Frenklerin Mansûra baskını sırasında Kahire'de bulunan İbn Vâsıl evvela duyulan korkunun ve endişenin, ardından ise memlûkler sayesinde yaşanan sevincin son derece canlı bir tasvirini yapar:

“Bu vak'a cereyan ettiğinde, Salı günü öğleden sonra Kahire'ye haber geldi. Bu, Emîr Hüsameddin'e, bana ve başkalarına haber verildi; kuşla/güvercinle¹¹³ gönderilen

¹⁰⁸ Levanoni 1990, s.141.

¹⁰⁹ Şeşen 2007, s.235.

¹¹⁰ Levanoni 1990, s.136.

¹¹¹ Özbek 2018b, s.11.

¹¹² İbn Vâsıl 2004, 6, s.76; İbnü'l-Furât 1971, 1, s.20-21, 23; el-Makrîzî 1936, 1/2, s.337.

¹¹³ Güvercinlerin haberleşmede kullanılmasına dair bakınız, Özbek 2018a, ss.19-44.

haber/not, düşmanın el-Mansûra'ya saldırdığını, harbin devam ettiğini, Müslümanlar ve Frenkler arasındaki savaşın oldukça şiddetlendiğini bildiriyordu ve notta bundan başka malumat yoktu. Benim ve tüm Müslümanların huzuru kaçtı, İslâm'ın helak olacağına dair vesveseler her yanı sardı. Müslümanlardan hezimete uğrayanlar aynı günün akşamına doğru şehre ulaştılar. [Şehrin] Babü'n-Nasr kapısı Çarşamba gecesi boyunca açık tutuldu ki, hezimete uğrayan askerler, halktan insanlar, kâtipler ve görevliler buradan şehre girebilsinler. Ve onlar [bu gelenler], Frenkler el-Mansûra'ya girdikten sonra neler olduğundan haberdar değillerdi... Ve herkes Perşembe sabahı gün doğana kadar böyle tedirgin bir şekilde bekledi. Nihayet gün doğunca zaferin müjdesi geldi, Kahire ve diğer beldeler süslendi, Allah'ın lütfettiği galibiyet dolayısıyla neşe ve sevinç her yanı sardı"¹¹⁴.

Mansûra Savaşı'nı "zaferin mukaddimesi ve galibiyetin anahtarı" olarak niteleyen İbn Vâsıl "bunun [Mansûra Savaşı'nın] Türk aslanlarının şirk köpeklerine karşı zafer kazandığı ilk hadise olduğu"nu özellikle belirtirken galibiyetin mimarlarına duyduğu minneti dile getirir¹¹⁵. Yine İbnü'd-Devâdârî, bu savaşa katılanlardan birinin ifadelerine yer vermek suretiyle memlûklere ilişkin bakışın daha net bir şekilde anlaşılması noktasında katkı sağlar. Şöyle der müellif,

"Bu savaşa katılanlardan birisi dedi ki: Vallahi, Türklerin şiddetli gök gürültüleri gibi nidalarını duydum, kılıçlarının parlaklığını gördüm, parıltıları şimşek çakması gibiydi. Yüce Allah onları öyle bir çoğalttı/etkili kıldı ki, işte o gün onlar İslâm'ı yeniden dirilttiler. Türklerin her biri, yüreği demirden daha kuvvetli birer aslan [gibi] idiler. Bir saat bile geçmeden, Frenkler hezimete uğramış bir şekilde gerisin geri kaçmaya başladıklarında, Türk aslanları Frenk domuzlarının peşlerine yapışmışlardı..."¹¹⁶.

Zikredilen ve benzeri ifadelerden anlaşıldığı kadarıyla, Memlûklerin verdikleri ve kazandıkları mücadelelerin Haçlılara karşı olmasının, diğer tüm tesirlerinin yanında, önemli psikolojik etkileri de olmuştur. Zira Eyyübî meliklerinin birbirleriyle olan iktidar kavgaları zaman zaman eleştirilmekle birlikte, Müslümanlar tarafından topyekûn bir tehdit olarak algılanmış değildir. Ancak Haçlıların doğrudan İslâm'ı, dolayısıyla da Müslüman toplumun varlığını hedef almaları ve buna yönelik olarak hareket etmeleri memlûklerin gayret ve zaferlerine ulvî bir değer de kazandırmış gibi görünmektedir. Çağdaş müelliflerin en romantikinden en realistine kadar pek çoğunun Türklerin Mısır'a gelişleri ve verdikleri bu mücadeleyi Allah'ın bir lütfu olarak görme ve nitelendirme eğilimleri¹¹⁷ mezkûr bağlamda dikkate değerdir. Aynı hususun Memlûklerin iktidarı ele almalarında olduğu kadar, sonraki süreçte bu iktidarın toplumsal kabulü¹¹⁸ noktasında

¹¹⁴ İbn Vâsıl 2004, 6, s.112-13; İbnü'l-Furât 1971, 1, s.28.

¹¹⁵ İbn Vâsıl 2004, 6, s.113; aynı haberi İbnü'd-Devâdârî "...Frenk köpeklerine karşı..." ifadeleriyle verir, (İbnü'd-Devâdârî 1972, 7, s.377); Âşûr 2010, 2, s.295.

¹¹⁶ İbnü'd-Devâdârî 1972, 7, s.376-77.

¹¹⁷ İbn Vâsıl 2004, 6, s.113; İbnü'd-Devâdârî 1972, 7, s.377; İbn Haldun 1992, s.441; el-Makrîzî 1936, 1/2, s.350; el-Kudsî 1998, s.101.

¹¹⁸ Burada, mezkûr ilk dönemlerde toplumun bazı kesimlerinin Memlûk iktidarına yönelik birtakım tepkiler gösterdiği ve yeni müktedirlerin kabulünün, esasen son derece tabii bir şekilde, bir süreç meselesi olduğuna işaret etmekte yarar vardır. İlgili bir çalışma için bakınız, Ayaz 2007, s.53-68, 91-93.

VII. Haçlı Seferi ve Memlûk Devleti'nin Kuruluşu

da belirli derecede etkili olduğu düşünülebilir.

Mansûra'da kazanılan zaferin ardından, Frenkler Dimyat yönünde kaçarken Müslümanların takibine maruz kalmış ve taraflar Fâriskûr'da yeniden karşı karşıya gelmişlerdi. Bu kısa zaman zarfında, zaten yolda olan Turanşah Mansûra'ya gelerek idareyi ele almıştı. Dolayısıyla Fâriskûr'da kazanılan zafer sırasında devletin başında Turanşah bulunuyordu. Nihayet onun saltanatı sırasında kazanılan bu önemli zafer ve IX. Louis'in esir edilme başarısı dolayısıyla şairler bu sultanın hakkını teslim etmiş ve onun için methiyeler dizmekten geri kalmamışlardır¹¹⁹. Bununla birlikte, olayların en yakın şahitlerinden İbn Vâsıl esas kahramanlara vurgu yapmak istercesine “*bu savaşta [kazanılan zaferdeki] en büyük pay ve asıl hissenin el-Melikü's-Sâlih'in memlûkleri Bahriyye ve Cemdâriyye'ye ait olduğu*”nu özellikle kaydeder¹²⁰. İbnü'l-Furât ise aynı ifadelere yer vermekle beraber, bunların yanı sıra Baybars el-Bundukdârî'yi de müstakil olarak anar ve böylece onun mezkûr başarıdaki katkısını daha belirgin bir hale getirir¹²¹.

Nihayet, Sultan Selahaddin'in karizmatik liderliğinde güçlü bir merkezî idarenin tesis olunması ve bu yapının haiz olduğu cebrî kuvvetin haricî hedeflere dönük olarak kullanılması başarılı neticelere ulaşılmasında hayati bir rol oynamıştı. Aynı şekilde, Sultan Selahaddin'in ardından iktidar ve gücün farklı merkezler arasında bölünmesi mezkûr bütünlüklü yapının bozulma neticesini üretmiş ve farklı merkezlere dağılan gücün birbirlerine dönük şekilde kullanılması da hem dış unsurlara karşı zayıf ve etkisiz bir duruma düşme hem de dâhili bir kaosun ortaya çıkışına zemin hazırlamıştı. Bu durumun süregelen hale gelmesi ve iktidar mücadelelerinin idarecileri sürüklediği ancak toplum tarafından iyi karşılanması pek mümkün olmayan ilişkiler Eyyübîlerin hükümet etme noktasında yetersiz kaldığı düşüncesinin yerleşmesine neden olmuştur. Buna paralel olarak Eyyübî kadroları içinde istihdam edilen, dolayısıyla da devlet mekanizmasının işleyişini yakinen bilen memlûklerin tadrîcen sayılarının artması, etkili pozisyonların onların elinde birikmesi ve nihayet söz konusu dönem için en etkili unsur olan askerî gücü bizzat kendilerinin teşkil ediyorması¹²² Eyyübîlerin kudreti azalırken yeni bir güç olarak memlûklerin sınırlanmasına imkân sağlamıştır. Bu sürecin, değişim için artık erişkinlik noktasına ulaştığı bir âna denk gelen VII. Haçlı Seferi, dolayısıyla da bu kapsamda yaşanan birtakım gelişmeler ise iktidarın yeni mukteditlerin eline geçişi için gerekli olan kırılmayı sağlamış ve bir süredir zemini oluşan ihtimal gerçeğe dönüşmüştür. Eyyübîlerin iktidardan çekilmesinin “artık yalnızca bir zaman meselesi olduğu”¹²³ doğrudur ve Memlûklerin ilk yüzyılının tanıklarından Baybars el-Mansûrî bunu son derece manidar bir şekilde dile getirir. Memlûklerin Mısır'da iktidarı ele almalarının ardından bu duruma muhalefet eden Halep (1237-1260) ve Dımaşk (1250-1260) Eyyübî meliki el-Melikü'n-Nâsır Selâhaddin Yûsuf'un, tahtı yeniden Eyyübîler lehine ele geçirmek için yaptığı hazırlıkları anlatırken el-Mansûrî şöyle der; “*o bilmiyordu ki, bu [Eyyübî] devletin günleri*

¹¹⁹ Birkaç örnek için bakınız, Yusuf 1969, s.220-21.

¹²⁰ İbn Vâsıl 2004, 6, s.124.

¹²¹ İbnü'l-Furât 1971, 1, s.35; İbn Vasîf Şah 2004, s.103; el-Mansûrî 1987, s.25.

¹²² Kanat 2019, s.224.

¹²³ Levanoni 1990, s.136.

*artık tükenmiş ve diğerinin [Memlûk] ışıltıları parlamaya başlamıştı bile*¹²⁴.

VII. Haçlı Seferi (dolayısıyla da bu sefer sırasında verilen mücadeleler ve memlûklerin oynadığı rol) Memlûk Devleti'nin kuruluşu noktasında tek başına bir mucize yaratmış değildir, ancak işaret edildiği üzere, hazır hale gelen şartların işe koşulmasını sağlayan kırılmayı teşkil etmiştir. Bununla birlikte, söz konusu sefer sırasında memlûklerin büyük bir kahramanlık göstermesinin yanı sıra, bazı gelişmelerin tam da aynı sürece tesadüf etmesi dikkate değerdir. Sultan es-Salih Necmeddin Eyyûb'un hastalıktan ölmesi ve ardından Emîr Fahreddin'in bir baskın sırasında katledilmesi, memlûklerin mücadelelere liderlik ederek muvaffak olmaları ve daha sonra, babasının, kendilerine iyi ve lütufkâr şekilde davranmasını salık veren¹²⁵ vasiyetine rağmen, Turanşah'ın memlûk emîrlerini tasfiye etmeye dönük bir politika takip etmesi Memlûk iktidarını mümkün kılan gelişmelerdendir. Bunların bazıları doğrudan VII. Haçlı Seferi dolayısıyla yaşanan olaylar olmakla birlikte, diğer bazıları ise bu kritik sürece denk gelmiştir. Esasen Turanşah'ın memlûklerin aleyhine olmayan bir politika takip etmesi halinde, İbn Vâsıl'ın işaret ettiği üzere¹²⁶ muhtemeldir ki, Eyyûbî iktidarı, en azından bir süre daha devam edebilirdi. Ancak her şeye rağmen, *talihin* böyle bir neticeye varması, belki de, tüm bu gelişmelerden yaklaşık yarım asır önce "*Devlet iyi tesadüflerin neticesidir*"¹²⁷ meselini haber veren er-Râvendî'nin de haksız olmadığına işaret ediyordur.

¹²⁴ el-Mansûrî 1987, s.27.

¹²⁵ en-Nuveyrî 2004, 29, s.221.

¹²⁶ İbn Vâsıl 2004, 6, s.118-19.

¹²⁷ er-Râvendî 1999, 1, s.94.

VII. Haçlı Seferi ve Memlûk Devleti 'nin Kuruluşu

KAYNAKLAR

- Ayalon 1977 David Ayalon, "Aspects of the Mamlûk Phenomenon, Part II: Ayyûbids, Kurds, and Turks", *Der Islam*, S. 54, s. 1-32.
- Ayalon 1980 David Ayalon, "Mamlûkiyyât: (A) A First Attempt to Evaluate the Mamlûk Military System; (B) Ibn Khaldun's View of the Mamlûk Phenomenon", *Jerusalem Studies in Arabic and Islam*, S. 2, s. 321-49.
- Ayalon 1989 David Ayalon "Memlûk Devletinde Kölelik Sistemi", çev., Samira Kortantamer, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, S. 4, s.211-247.
- Âşûr 2010 Said Abdulfettah Âşûr, *el-Hareketü's-Salibiyye*, C. 2, Kahire.
- Ayaz 2007 Fatih Yahya Ayaz, "Türk Memlûkler Döneminde Mısır Halkının Siyasî Olaylara Karşı Tutumu", *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7/1, s. 45-93.
- Basuğuy 2016 Bedrettin Basuğuy, *el-Melikü's-Sâlih Necmeddîn Eyyûb Döneminde Eyyûbî Devleti, (637-647/1240-1249)*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, Erzurum.
- Basuğuy 2017 Bedrettin Basuğuy, "Yedinci Haçlı Seferi: el-Melikü'l-Muazzam Tûrânşâh, Saint Louis ve Mansûra Savaşı", *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5/10, s. 167-201.
- Cahen ve Chabbouh 1977 Claude Cahen - İbrahim Chabbouh, "Le Testament D'al-Malik Aş-Sâlih Ayyûb / Vasiyyetu'l-Melikü's-Sâlih Necmeddîn Eyyûb ilâ İbnihî Turanşâh", *Bulletin d'Études Orientales*, C. 29, s. 97-114.
- Crusade and Christendom* 2013 *Crusade and Christendom Annotated Documents in Translation from Innocent III to the Fall of Acre, 1187-1291*, ed., Jessalynn Bird - Edward Peters - James M. Powell, Philadelphia.
- Çetin 2007 Altan Çetin, *Memlûk Devletinde Askerî Teşkilât*, İstanbul.
- Demirkent 2004 Işın Demirkent, *Haçlı Seferleri*, İstanbul.
- el-Kudsî 1998 Ebû Hamid el-Kudsî, *Düvelu'l-İslâmi'sh-Sherife el-Behiyye, Zikru ma Zahera li min Hikemi'llahi el-Hafıyye fi Celbi Taifeti'l-Etrâk ilâ Diyâri'l-Mısriyye*, tah., Subhi Lebib - Ulrich Haarmann, Beyrut.
- Ebû Şâme 2002 Ebû Şâme, *ez-Zeyl alâ Ravzateyn*, neşr., İbrahim Şemseddin, Beyrut.
- Ebû'l-Fidâ 1997 Ebû'l-Fidâ, *Tarihu Ebi'l-Fidâ (el-Muhtasar fi Ahbâri'l-Beşer)*, C. 2, neşr. Mahmud Deyyûb, Beyrut.
- el-Makrîzî 1998 *el-Mevaiz ve'l-İ'tibar bi-Zikri'l-Hitat ve'l-Asar*, C. 3, tah., Halil Mansûr, Beyrut.

- el-Makrîzî 1936 el-Makrîzî, *es-Sulûk li-Ma'rifeti Dîvêli'l-Mülûk*, C. 1/2, tah., Muhammed Mustafa Ziyâde, Kahire.
- el-Mansûrî 1987 Baybars el-Mansûrî, *et-Tuhfetu'l-Mulûkiyye fi Devleti't-Turkiyye*, neşr., Abdülhamid Salih Hamdan, Kahire.
- en-Nuveyrî 2004 *Nihayetü'l-Ereb fi Funûni'l-Edeb*, C. 29, tah., Necip Mustafa Fevvâz, Hikmet Kaşlı Fevvâz, Beyrut.
- er-Râvendî 1999 er-Râvendî, *Rahatü's-Sudûr ve Âyetü's-Sürûr (Gönüllerin Rahatı ve Sevinç Alâmeti)*, C. 1, çev., Ahmed Ateş, Ankara.
- es-Sallâbî 2010 Ali Muhammed Muhammed es-Sallâbî, *el-Eyyûbiyyûn ba'de Selahaddîn, el-Hamlâtu's-Salibiyye er-Rabia, el-Hâmise, es-Sâdise ve's-Sâbia*, Beyrut.
- ez-Zehebî 1990 ez-Zehebî, *Tarihu'l-İslâm ve Vefeyâtü'l-Meşâhîr ve'l-A'lâm*, C. 47, tah., Ömer Abdüsselam Tedmurî, Beyrut.
- Humphreys 19777 R. Stephen Humphreys, *From Saladin to the Mongols, The Ayyubids of Damascus, 1193-1260*, Albany.
- Hillenbrand 2015 Carole Hillenbrand, *Müslümanların Gözünden Haçlı Seferleri*, çev., Nurettin Elhüseyni, İstanbul.
- İbnü'l-Amîd (1955-1957) el-Mekîn Circîs [Georges] b. el-Amîd, *Ahbâru'l-Eyyûbiyyîn*, neşr., Claude Cahen, [*Bulletin d'Études Orientales*, C. 15 içinde], s. 109-184.
- İbn Abdüzzâhir 1976 İbn Abdüzzâhir, *er-Ravzu'z-Zâhir fi Sîreti'l-Meliki'z-Zâhir*, tah., Abdülaziz el-Huveytir, Riyad.
- İbn Dokmak 1999 İbn Dokmak, *Nüzhetu'l-Enâm fi Tarihi'l-İslâm*, neşr., Samir Tabbâre, Sayda-Beyrut.
- İbn Haldun 1992 İbn Haldun, *Tarihu İbn Haldun (Kitâbu'l-İber)*, C. 5, neşr., Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut.
- İbn İyas 2010 İbn İyas, *Bedâiu'z-Zuhûr fi Vekâi ed-Duhûr*, C. 1/1, tah., Muhammed Mustafa, Beyrut.
- İbn Şeddâd 1962 İbn Şeddâd, *el-A'lâk el-Hatîre fi Zikri Ümerâi's-Şâm ve'l-Cezîre (Tarihu Lübnan ve'l-Ürdün ve Filistîn)*, neşr., Sami ed-Dehhân, Dımaşk 1962.
- İbn Vâsıl (tarihsiz) İbn Vâsıl, *Muferricu'l-Kurûb fi Ahbâri Beni Eyyûb*, C. 4-5, neşr., Hasaneyn Muhammed Rebî', Kahire.
- İbn Vâsıl 2004 İbn Vâsıl, *Muferricu'l-Kurûb fi Ahbâri Beni Eyyûb*, C. 6, neşr., Ömer Abdüsselâm Tedmurî, Sayda-Beyrut.
- İbn Vasîf Şah 2004 İbn Vasîf Şah, *Cevâhiru'l-Buhûr ve Vakaiu'l-Usûr ve Acaibu'd-Duhûr*, tah., Muhammed Zeynuhum, Kahire.
- İbnü'd-Devâdârî 1972 İbnü'd-Devâdârî, *Kenzu'd-Durer ve Câmiu'l-Gurer*, C. 7, neşr., Said Abdulfettâh Aşur, Kahire.
- İbnü'l-Furât 1971 İbnü'l-Furât, *Târihu'd-Dîvel ve'l-Mulûk (Ayyubids, Mamlukes and Crusaders.)*, C. 1, neşr., Ursula Lyons - Malcolm Cameron Lyons, Cambridge.

VII. Haçlı Seferi ve Memlûk Devleti'nin Kuruluşu

- Joinville 2002 Jean de Joinville, *Bir Haçlı'nın Hatıraları*, çev., Cüneyt Kanat, Ankara.
- Jackson 1999 Peter Jackson, *The Seventh Crusade, 1244-1254: Sources and Documents*, Surrey.
- Kanat 2007 Cüneyt Kanat, "Mısır'da Bin Yıllık Türk Tarihi ve Bu Tarihin Mirası", *I. Uluslararası Türk Dünyası Kültür Kurultayı (9-15 Nisan 2006, Çeşme-İzmir)*, Bildiriler, C. III (ed.: Fikret Türkmen – Gürer Gülsevin), Ankara, s. 1217-1221.
- Kanat ve Burçak 2013 Cüneyt Kanat – Devrim Burçak, *Sorularla Haçlı Seferleri*, İstanbul.
- Kanat 2019 Cüneyt Kanat, "Memlûk Devleti'nde Ordu Teşkilatı", *Hunlar'dan Günümüze Türk Askerî Kültürü*, (ed.: A. Sefa Özkaya), İstanbul, s. 222-237.
- Kitâbü'l-Havâdîs* 1997 (anonim), *Kitâbü'l-Havâdîs*, neşr., Beşşâr Avvad Maruf – İmâd Abdüsselam Rauf, Beyrut.
- Kopraman 1987 Kâzım Yaşar Kopraman, "Mısır Memlûkleri (1250-1517)", *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, C. 6, İstanbul, s.433-543.
- Levanoni 1990 Amalia Levanoni, "The Mamluks' Ascent to Power in Egypt", *Studia Islamica*, S. 72, s. 121-144.
- Little 1989 Donald P. Little, "Jerusalem under the Ayyûbids and Mamlûks, 1197-1516 AD", *Jerusalem in History*, ed., Kâmil Jamil Asali, Essex, ss. 177-199.
- Lotan 2012 Shlomo Lotan, "The Battle of La Forbie (1244) and Its Aftermath– Re-examination of the Military Orders' Involvement in the Latin Kingdom of Jerusalem in the mid-Thirteenth Century", *Ordines Militares, Colloquia Torunensia Historica (Yearbook for the Study of the Military Orders)*, S. 17, s. 53-67.
- Özbek 2018a Süleyman Özbek, "Güvercin Kanadında Gelen Haber: Ortaçağ Türk-İslâm Devletlerinde Posta Güvercinleri", *Gazi Türkiyat*, S. 23, s. 19-44.
- Özbek 2018b Süleyman Özbek, *Moğolları Durduran Türk, Sultan Baybars*, Ankara.
- Sıbt İbnü'l-Cevzî 2013 Sıbt İbnü'l-Cevzî, *Mir'âtü'z-Zaman fî Tevârihi'l-A'yân*, C. 22, neşr., İbrahim Zeybek, Dimaşk.
- Şeşen 1987 Ramazan Şeşen, *Selâhaddin Eyyûbî ve Devlet*, İstanbul.
- Şeşen 1995 Ramazan Şeşen, "Eyyübîler", *TDVİA*, C. 12, İstanbul, s. 20-31.
- Şeşen 2007 Ramazan Şeşen, *Salahaddin'den Baybars'a, Eyyübîler – Memlûkler (1193-1260)*, İstanbul.
- Tetimmetu Kitâb* 1989 (anonim), *Tetimmetu Kitâbi William es-Sûrî li-Müellifin Meçhulin ve'l-Mansûb Hatâen ilâ Roselin*, neşr. ve Ar. çev., Üsâme Zeki Zeyd, Kahire.
- Tomar 1996 Cengiz Tomar, *Memlûk Devleti'nin Kuruluşu ve Gelişmesi*

- (1240-1260), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Tomar 2012 Cengiz Tomar, “Bir Devrin Sonu: Eyyubiler”, *Eyyubiler, Yönetim, Diplomasi, Kültürel Hayat*, (ed.: Önder Kaya), İstanbul, s. 143-155.
- Runciman 2008 Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, C. 3, çev., Fikret Işıltan, Ankara.
- Yiğit 2018 Fatma Akkuş Yiğit, “Kösedağ’dan Ayn Câlût’a Türk-Moğol Hâkimiyet Mücadelesi”, *1243 Kösedağ Savaşı*, ed., Abdullah Kaya, Sivas, s. 437-445.
- Yusuf 1969 Joseph Nesîm Yusuf, *el-Udvânu’s-Salîbî alâ Mısır, Hezîmetu Luis et-Tâsi’ fi’l-Mansûra ve Fâriskûr*, Kahire.
- Ziyâde 1961 Muhammed Mustafa Ziyâde, *Hamletu Luis et-Tâsi’ alâ Mısır ve Hezîmetuhû fi’l-Mansûra*, Kahire.

SUMMARY

The increase in the number of mamluks within the Ayyubid State paved the way for their rise as an effective power. Especially the last great Ayyubid Sultan, Najm ad-Din Ayyub, increased the number of Turkish mamluks and employed them in effective positions, which enabled the power to gradually gather in the hands of these mamluks. This situation also resulted in the suppression and neutralisation of the soldiers of different ethnic origins in the army. Both the increase in number of the mamluks and their coming to important positions in the Ayyubid state enabled them to obtain the necessary coercive power to come to power.

While the mamluks were getting stronger within the Ayyubid state, most of the Ayyubid maliks got into a power struggle and were consuming their power against each other. These struggles caused them to enter into a number of relationships that would not be approved by the Muslim community. During their struggles against each other, they sought to cooperate with the Franks many times. The cost of these collaborations was up to the disposal of Jerusalem. All these wrong alliances and the never-ending struggles of the Ayyubid maliks against each other meant that after Saladin, they lost their characteristics of being the defender of Islam. Undoubtedly, all of these seriously damaged the reputation of the Ayyubid line in the eyes of the Muslims.

After the beginning of the Seventh Crusade in 1248, important battles were fought in both Mansurah and Fariskur in 1250. These wars were of crucial importance, especially for Muslims, as they were a struggle for existence. Mamluks achieved significant successes in these struggles and gained an important place in the eyes of society. Meanwhile, the death of Sultan Najm ad-Din Ayyub and the murder of his son Turanşah by the Mamluks due to the wrong policies he followed paved the way for them to power. However, their struggles and successes within the scope of the seventh crusade were an important breaking point in their coming to power. By saving the

VII. Haçlı Seferi ve Memlûk Devleti 'nin Kuruluşu

Muslims from the dangers of the Seventh Crusade, they demonstrated that they had sufficient ability and power to rule and defend them, and mamluks proved that they could be successful in this regard during the expedition. With all this, by the 1250s it was clear that the mamluks would no longer consent to the power of a sultan who was not their own or who did not guarantee their positions. As a matter of fact, they killed Turanşah for this reason and took the power directly into their own hands. The seventh crusade and the struggles within the scope of this campaign were one of the important developments that affected the change in power.